

ПИТНА ВОДА В УКРАЇНІ: ЗМІЦНЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЛОКАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

ТРЕТЯ РЕДАКЦІЯ

**Проект фінансується:
програма MATRA Міністерства закордонних справ Нідерландів
та Novib-Oxfam Нідерланди**

Київ-2002

Третя редакція звіту кампанії „Питна вода в Україні“,
що реалізовується ВЕГО „МАМА-86“

Цей звіт підготовлено за результатами роботи ВЕГО „МАМА-86“
протягом 2000-2002 років щодо проблем питної води в Україні
за фінансової підтримки
Програми Міністерства закордонних справ Нідерландів MATRA та
Novib-Oxfam Нідерланди

Особливу подяку ми висловлюємо Ганні Голубовській-Онісімовій, яка є засновником
кампанії „Питна вода в Україні“ ВЕГО „МАМА-86“

Звіт підготували:

Г. Цветкова, „МАМА-86“

За участю:

М. Горіна, „МАМА-86“

З. Лук'янчук, „МАМА-86“

Л. Грінкевич, „МАМА-86“

Експерти:

Т. Мітченко, док. техн. наук, лабораторія іонного обміну та адсорбції,
Національний технічний університет України (КПІ), Київ;

Н. Макарова, канд. хім. наук, лабораторія іонного обміну та адсорбції,
Національний технічний університет України (КПІ), Київ;

Г. Корчак, доктор медичних наук, Інститут гігієни та медичної екології ім. Марзеєва,
Академія медичних наук України

Макет: Юрій Онісімов

Чекаємо на ваші відгуки за адресою:

МАМА-86, проект „Питна вода в Україні“,
22, вул. Михайлівська, Київ-1, 01001, Україна,
факс: +380 (44) 229-55-14
ел. пошта: info@mama-86.org.ua
веб-сайт: www.mama-86.org.ua

Зміст

Вступ	4
Мережевий проект ВЕГО „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“	6
Цілі кампанії	6
Інформаційно-освітня діяльність в рамках кампанії „Питна вода в Україні“	7
Незалежні дослідження ВЕГО „МАМА-86“	8
Незалежний моніторинг якості питної води з крану та артезіанських свердловин м. Києва	8
Опитування експертів	9
Тренінг працівників „МАМА-86“ щодо проблем впровадження проекту	9
Проект „МАМА-86“ — Акванет	10
Тренінг WECF та „МАМА-86“	11
Інформаційно-освітня діяльність „МАМА-86“	11
Семінар „МАМА-86“ „Засади стійкого водокористування в Україні“	12
22 березня — Всесвітній день води	12
Круглі столи, проведені ВЕГО „МАМА-86“	13
Освітня діяльність у регіонах	13
Мережа ВЕГО „МАМА-86“ здійснює пілотні проекти	15
Розробка проекту громади з вторинної очистки води в Татарбунарах (Одеська область)	15
Очищення води у Маріуполі	16
„МАМА-86“ та Севастопольська міська інфекційна лікарня	17
Проекти зі встановлення лічильників води	17
Київський проект зі встановлення лічильників	18
Одеський проект зі встановлення лічильників	19
Альтернативне водопостачання у м. Артемівську	19
Вирішення проблем питної води у сільській місцевості	20
Безпечна питна вода у криницях Яремче	21
Проект з охорони криничної води у Ніжині	22
Альтернативне рішення за участю громади у Полтаві	22
Участь громадськості у політичних процесах та процесах прийняття рішень	24
Участь громадськості на місцевому рівні	25
Участь громадськості на національному рівні	26
Участь ВЕГО „МАМА-86“ у розробці закону України „Про питну воду та питне водопостачання“	26
Участь громадськості на міжнародному рівні	27
Участь ВЕГО „МАМА-86“ в Алматинському процесі	27
Протокол про цивільну відповідальність	28
Стале управління басейнами рік: співпраця у транскордонному контексті	28
Додаток 1. Результати аналізу якості водопровідної питної води в районах м. Києва у період весняного паводку 2000–2001 рр.	30
Додаток 2. Вода та інфекційна захворюваність	35
Додаток 3. Участь громадськості у вирішенні екологічних проблем: досвід Лузанівки. Активізація ролі жінок у вирішенні екологічних проблем	39
Додаток 4. Участь громадськості в питаннях покращення якості питної води	42

Вступ

Згідно з визначенням ЄЕК ООН, Україна (територія 603,7 тис. км²; населення 48 416 тис. мешканців станом на 5 грудня 2001 року) є водонезабезпеченою країною: її запаси водних ресурсів не перевищують 1,5 тис. м³ на одну людину. У маловодні роки на одну людину припадає лише 0,67 тис. м³ річкового стоку. Окрім того, водні ресурси нерівномірно розподілені у просторі та часі на теренах України, що ще більше ускладнює проблему водопостачання.

Водні ресурси України зазнають значного антропогенного навантаження та поступово деградує. Для близько 70 % населення джерелом питного водопостачання є поверхневі води, якість яких суттєво знизилася.

70 % населення України користується послугами централізованого водопостачання. Водночас понад 814 000 мешканців 13 областей країни та АР Крим не мають постійного чи періодичного доступу до води і споживають привезену воду низької якості. Проблема питної води відображає стан довкілля та економіки України.

Нагальними проблемами водного сектору країни є погіршення роботи, а в деяких регіонах — вже кризовий стан служб водопостачання і каналізації; значною мірою старі та неефективні технології водопідготовки і очищення стічних вод, нестача коштів. Наразі для 25 % обладнання систем водопостачання закінчився термін амортизації, 22 % систем водопостачання знаходяться в аварійному стані, 35 % вийшли з ладу і є непридатними. Половина насосних пристроїв виснажили свої ресурси, 40 % з них потребують негайної заміни. Щодо водовідведення, 26 % каналізаційних систем та 7 % насосних станцій вийшли з ладу, більше того, 46 % насосних станцій мають бути повністю замінені.

Як наслідок ситуації, що склалася, 45 % населення споживають воду, що не відповідає державним стандартам, встановленим на початку 1980-х років. Спостерігаються значні перебої водозабезпечення як у великих, так і малих містах. А у випадках серйозних аварій у водогінних мережах споживачі можуть бути відключені від водопостачання на декілька днів.

Проблема питної води безпосередньо впливає на здоров'я та рівень добробуту громадян України. У деяких регіонах стають усе більш актуальними хвороби, що пов'язані з водою, як то гепатит А, ротовірусні інфекції, синдром „блакитних немовлят“.

З іншого боку, постійно зростає вартість послуг водопостачання та каналізації, при цьому якість послуг залишається незадовільною. За часів існування Радянського Союзу водні ресурси загалом вважалися необмеженими. Плата за використання ресурсів, у тому числі, за питну воду, встановлювалася на мізерному рівні. За останнє десятиліття внаслідок переходу до ринкової економіки питання реформування ціноутворення і тарифної політики у водному секторі стали ключовими у порядку денному всіх гілок влади та підприємств водопостачання (водоканалів).

Швидке зростання тарифів на послуги водопостачання та каналізації спричиняє серйозні протести споживачів та скорочення збору плати за воду, підсилює соціальну напругу в суспільстві. Найбільш уразливою групою споживачів, що потерпає від зростання цін на послуги водопостачання/каналізації, є малозабезпечені мешканці міст. За офіційними даними, нині, в середньому, в Україні 28,3 % населення є малозабезпеченими, тоді як у містах — 36,1 %.

Протягом останніх років відбувається підвищення тарифів на воду. Наразі вони становлять 0,85 грн. (15 центів) за 1 кубометр води, у порівнянні з європейськими

тарифами на водопостачання, що становлять \$1,50. Водночас вартість людських ресурсів в Україні оцінюється у \$0,48; тоді як у Німеччині — у \$25; у США та Японії — у \$16; у Південній Кореї — у \$7,5.

В Україні населення сплачує за воду на основі середніх норм споживання (350 л на людину на добу), що у 2-3 рази перевищують європейські. За відсутності лічильників води, споживачі не мають ніякої уяви про реальне споживання ними води й не переймаються проблемами її дбайливого використання. Як наслідок, вода використовується у надмірних кількостях, що іноді перевищують встановлені норми.

Низька якість і зростаючі ціни на водопостачання спричиняють протести громадськості та вимагають невідкладних заходів на національному та місцевому рівні з одночасною розробкою механізмів захисту прав споживачів, що наразі існують лише на папері. Сучасний стан водного сектору не може гарантувати забезпечення цих прав споживачів.

Реформування водного сектору нині знаходиться у процесі розробки. Головною метою реформування є перетворення водопостачальних підприємств на прибутковий сектор. Підвищення тарифів на комунальні послуги є одним з підготовчих заходів для цього. Однак реформи водного сектору будуть успішними лише тоді, коли вони супроводжуватимуться соціальними реформами.

Сучасна критична ситуація у водному секторі вимагає впровадження невідкладних та відповідних рішень на усіх рівнях, суттєвої фінансової і ресурсної підтримки та участі усіх зацікавлених сторін. Врешті-решт, реформи у водному секторі повинні бути спрямовані на покращення здоров'я і добробуту населення та охорону довкілля.

Мережевий проект „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“

Ідея створення проекту „Питна вода в Україні“ виникла у 1997 році під час обговорень лідерами українських екологічних НУО пріоритетних проблем довкілля та здоров'я в Україні. Так звана ініціатива „знизу“ була започаткована 4 громадськими організаціями з різних міст України (Києва, Одеси, Артемівська і Татарбунар), що вирішили об'єднати свої зусилля для розв'язання місцевих проблем питної води.

Від самого початку діяльності головною метою кампанії „Питна вода в Україні“ є покращення доступу громадян України до безпечної питної води.

Цілі кампанії

Короткострокові цілі:

- проведення досліджень якості питної води;
- вивчення громадської думки щодо водних проблем в Україні;
- підвищення громадської обізнаності щодо проблем води та здоров'я, збалансованого управління водними ресурсами та екологічних прав;
- сприяння міжсекторальним обговоренням та співпраці між зацікавленими сторонами;
- обмін існуючими позитивними практиками очищення води та водозабезпечення;
- проведення громадських слухань з проблем питної води;
- впровадження пілотних проектів для покращення доступу громадян до безпечної питної води;
- використання міжнародних подій для висвітлення ситуації в Україні та сприяння участі, консультаціям і розбудові партнерства.

Довгострокові цілі:

- участь у процесі прийняття рішень щодо проблем питної води на місцевому, національному та міжнародному рівнях;
- встановлення робочих стосунків та інформаційного обміну на місцевому, національному та міжнародному рівнях;
- пропагування ідей сталого управління водними ресурсами, сприяння розробці та впровадженню методів сталого управління водними ресурсами в нашій країні;
- сприяння участі громадськості у процесі планування, складання бюджету та впровадженні заходів, що забезпечують доступ до безпечної та доступної питної води.

Починаючи з 1997 року, кампанія „Питна вода в Україні“ розвивається структурно та розширює територію діяльності. Нині вже 11 місцевих організацій (у Києві, Артемівську, Одесі, Татарбунарах, Севастополі, Маріуполі, Харкові, Яремче, Ніжині, Полтаві, Миколаєві та Феодосії) долучилися до водної кампанії.

Головними елементами кампанії наразі є такі: інформаційно-освітня діяльність, впровадження пілотних проектів, участь громадськості у процесі прийняття рішення на місцевому та національному рівнях.

Інформаційно-освітня діяльність в рамках кампанії „Питна вода в Україні“

Водний проект „МАМА-86“ розпочав свою діяльність з інформування громадськості та пошуку достовірної інформації про проблеми питної води на місцевому рівні. Відсутність зрозумілої та прозорої інформації була і досі залишається однією з головних проблем нашого суспільства. В Україні не існує традиції прозорого і постійного інформування, і нині громадськості складно отримати вичерпну інформацію з офіційних джерел. Разом з тим, населення має нагальну потребу бути обізнаним щодо якості води та практичних заходів, за допомогою яких можна покращити ситуацію та уникнути ризиків для власного здоров'я та здоров'я членів сім'ї від вживання недоброякісної води.

Через відсутність обов'язкової екологічної освіти, державної політики підвищення поінформованості населення та брак економічних регулюючих інструментів споживачі не зацікавлені у дбайливому використанні природних ресурсів, у тому числі, водних.

У складних екологічних умовах громадян хвилюють не стільки численні значення відхилень якості води від діючих стандартів, скільки інформація про небезпечність питної води, потенційний вплив такої води на здоров'я та прийнятні шляхи вирішення проблем.

Нині, коли не існує широкого доступу до достовірної інформації про якість питної води, все частіше кількісний рівень водопостачання змушує мешканців міст порушувати питання щодо прав споживачів та механізмів їх захисту. Відповідно до чинного законодавства громадяни нашої країни мають права:

- на питну воду, що є безпечною для життя та здоров'я;
- на інформацію про якість питної води;
- на гарантований споживацький рівень, належну якість та безпечність послуг, необхідну та відповідну інформацію про їх якість та кількість, а також право на відшкодування втрати чи шкоди, завданої здоров'ю/життю через недоброякісну послугу.

Однак усі ці права існують лише на папері. Сучасний стан водного сектору не в змозі гарантувати задоволення усіх згаданих вище прав громадян.

Однією з головних задач кампанії „Питна вода в Україні“ є підвищення громадської обізнаності щодо водних проблем. Для цього ми використовуємо різні інструменти:

- постійний пошук та збирання існуючої офіційної та іншої інформації;
- незалежні дослідження та моніторинг якості питної води;
- опитування громадської думки та інтерв'ю експертів;
- видання інформаційних матеріалів (листівок, буклетів, статей тощо);
- проведення лекцій, семінарів, круглих столів, заходів у День води;
- проведення регулярних тренінгів для штату ВЕГО „МАМА-86“.

Починаючи з 2001 року, ВЕГО „МАМА-86“ проводить освітню кампанію щодо питної води у партнерстві з організацією „Жінки Європи за спільне майбутнє“ (Women in Europe for Common Future (WECF)) за фінансової підтримки Програми Міністерства закордонних справ Нідерландів МАТРА. Наша діяльність спрямована на роботу з

місцевими НУО, окремими групами споживачів води, представниками влади на місцевому та національному рівнях, водопостачальних підприємств, експертами з науково-дослідних інститутів, школярами та студентами, засобами масової інформації.

Незалежні дослідження ВЕГО „МАМА-86“

У рамках освітньо-інформаційної діяльності кожен учасник кампанії „Питна вода“ здійснює регулярний пошук інформації щодо загальних і місцевих водних проблем та шляхів їх вирішення. Перші дослідження якості питної води були проведені організацією у чотирьох містах України (Києві, Артемівську, Одесі, Татарбунарах) у 1998 році. Починаючи з 1999 року, „МАМА-86“ здійснює моніторинг якості питної води у водогоні та артезіанських свердловинах міста Києва у весняний період (Додаток 1).

Згідно з результатами наших досліджень, навіть у Києві, незважаючи на кращі можливості столиці та пильну увагу міської влади до проблем, якість питної води у кранах не завжди відповідає діючим стандартам та залежить від джерел водопостачання, сезонних коливань, технологій підготовки води та стану мережі водогону.

Незалежний моніторинг якості питної води з крану та артезіанських свердловин м. Києва

З 1999 року „МАМА-86“ здійснює щорічний моніторинг якості питної води у Києві у весняний період. Головними джерелами питної води у м. Києві є поверхневі води, а саме, річки Дніпро та Десна. Весняні повені спричинюють підвищення рівня органічного забруднення вод, що створює труднощі водопідготовки для Києва.

Ми проводили моніторинг у період з березня по травень 1999-2002 років у співпраці з експертами лабораторії іонного обміну та адсорбції відділу хімічної інженерії Українського національного технічного університету (колишнього КПУ). У 1999 та 2000 роках схема моніторингу включала по одній точці відбору проб у 10 районах міста. У 2001 році ми провели моніторинг лише у трьох районах, а саме там, де за результатами попередніх досліджень було виявлено низьку якість води. Схема моніторингу в 2002 році у Києві включала обстеження якості води з крану (5 пунктів відбору проб), в артезіанських свердловинах (6 свердловин) та у колодязях, що живляться за рахунок ґрунтових вод (4 колодязі).

Загальним завданням моніторингу є збір даних про якість води у Києві у весняний період. Додатковим завданням моніторингу, що здійснювався у 2000 році, було виявити зв'язок між якістю питної води та станом системи водогону. В рамках цього моніторингу було здійснено верифікацію методів, в якій взяли участь три лабораторії: Санітарно-епідеміологічної станції, Водоканалу та лабораторії Українського національного технічного університету.

Отримані результати показали, що дані аналізу, проведеного кожною лабораторією, є однаковими або відмінності між ними є незначними. Ці результати підсилили нашу позицію та впевненість у отриманих нами результатах аналізу питної води з крану. Було встановлено, що показники вмісту органічних речовин, кольоровості, каламутності, вмісту алюмінію та заліза у водопровідній питній воді перевищували встановлені рівні. Перевищення рівня вмісту заліза у воді значною мірою пов'язане зі станом системи водогону. Максимальні рівні проблемних показників спостерігалися у 2000 році. В цілому, слід відзначити, що виявлені проблеми водопровідної води зумовлені забрудненням джерел водопостачання (вміст органіки та похідні показники) під час паводку, вторинним забрудненням внаслідок використання реагентів водопідготовки (алюміній) та станом систем водогону (залізо). Результати, отримані у 2002 році, були більш сприятливі, ніж у попередні роки.

Аналіз хімічних показників артезіанської води виявив проблеми, пов'язані з підвищеним рівнем вмісту магнію, заліза, сірководню, нітратів, а також із показниками кольоровості та каламутності. У двох артезіанських свердловинах якість води час від часу погіршувалась. У 2002 році ми провели перші аналізи якості води у колодязях за деякими хімічними показниками (залізо, нітрати, сухий залишок, кольоровість та каламутність) та мікробіологічними індикаторами. Загалом слід відмітити, що ситуація з криницями у Києві потребує подальших досліджень.

На день Землі (22 квітня 2002 р.) „МАМА-86-Київ“ розпочала проведення громадського контролю санітарного стану артезіанських свердловин (бюветів) Києва. Протягом двох тижнів було оглянуто 74 бювети із 152 існуючих. Як виявилось, головним недоліком є відсутність інформації про якість води. Результати громадського рейду були надіслані в органи міської та національної влади, і ми сподіваємося отримати від них інформацію та коментарі.

Для з'ясування громадської думки й рівня обізнаності населення щодо питного водопостачання у 1998-1999 роках „МАМА-86“ провела *соціологічні дослідження* в 11 містах України. Головні висновки громадських опитувань, що були зроблені у співпраці з експертами Socis-Gallup International, такі: 64 % респондентів сприймають якість питної води як головну екологічну проблему; 15,6 % — вважають, що необхідно проводити значну просвітню роботу; 21,3 % — переконані, що поліпшити якість питної води можна шляхом використання своїх власних пристроїв; значний відсоток опитаних висловив бажання сплатити більше, але за умови надання послуги гарантованої якості. Особливо важливим це є нині, коли плата за воду стає питанням номер один і більшість населення України має надзвичайно низькі доходи.

Останнім часом дещо змінилися умови, в яких здійснюється наша водна кампанія, що пов'язане з обговоренням на найвищому офіційному рівні питань управління водними ресурсами та інвестицій у Нових незалежних державах (ННД). Цей процес було започатковано під час Наради міністрів економіки, фінансів та охорони довкілля в Алмати, Казахстан, 16-17 жовтня 2000 року. Інформування громадськості та участь у цьому процесі вийшли на перший план в роботі нашої кампанії і мають прямий зв'язок з реалізацією нашого проекту.

Опитування експертів

„МАМА-86“ вирішила провести серію інтерв'ю з експертами на початковому та кінцевому етапах впровадження проектів технічного рішення. Ми збираємося встановити соціальні індикатори для моніторингу розвитку відносин між головними зацікавленими групами. Цільовою групою є група експертів із 5-ти міст України (Київ, Артемівськ, Одеса, Севастополь і Маріуполь), що залучені до реформування водного сектору. Анкету було розроблено „МАМА-86“ у співпраці з Socis-Gallup, результати були опрацьовані експертом Socis-Gallup Олександром Стегнієм.

Респондентами опитування, проведеного „МАМА-86“ у квітні 2001 року, стало 80 експертів. Результати аналізу опитування експертів були представлені під час проведення круглого столу „Лічильники води — головний інструмент реформування водного сектору в Україні“, у травні 2001 р. Основні висновки такі: більшість експертів думають, що:

— для покращення якості питної води в Україні водний сектор потребує реформування. Наступним кроком є застосування індивідуальних засобів очищення води;

— для дбайливого використання води найбільш нагальним заходом є впровадження лічильників води для усіх споживачів (86 % експертів). 42 % підтримують важливість підвищення громадської обізнаності щодо збереження води. Найменш ефективним заходом більшість експертів вважають підвищення плати для усіх споживачів;

— для втілення цього рішення необхідно налагодити партнерські стосунки між головними зацікавленими сторонами. Песимістично налаштованими щодо цього виявилися представники підприємств водопостачання.

Тренінг працівників „МАМА-86“ щодо проблем впровадження проекту

ВЕГО „МАМА-86“ активно співпрацює з експертами, запрошуючи їх для підготовки оглядів різних аспектів водних проблем, виконання незалежних досліджень та аналізів місцевих проблем питної води, законодавства та реформ у водному секторі у зв'язку з правами споживачів, реформуванням тарифів на воду, басейновим підходом та проблемами його впровадження в Україні. Аналітичні роботи експертів представляються на тренінгах для працівників ВЕГО „МАМА-86“, семінарах і круглих столах, а також розміщуються на веб-сторінці організації (<http://mama-86.org.ua>), що робить ці матеріали доступними для усіх регіональних осередків „МАМА-86“ та інших НУО. Деякі матеріали вже опубліковані.

Проект „МАМА-86“ — Акванет

У 2000 році „МАМА-86“ у співпраці з експертами Акванет (спільне товариство водопостачальних компаній, водних управлінь та Інституту з контролю водних робіт та досліджень Нідерландів) виконала проект, спрямований на покращення діяльності пілотних проектів „МАМА-86“.

У лютому-березні 2000 року „МАМА-86“ спільно з Акванет здійснили заходи зі збору даних у Києві, Артемівську, Одесі, Севастополі та Татарбунарах. Ці заходи мали на меті зробити:

- огляд законодавчих, інституційних, фінансових та технічних аспектів місцевого водопостачання;
- огляд потреб у проведенні тренінгу для регіональних осередків „МАМА-86“;
- огляд місцевих можливостей та пріоритетів для здійснення практичних заходів у рамках проекту „Чиста питна вода та побудова демократії“.

Під час проведення місії експерти Акванет і представники „МАМА-86“ зустрічалися з представниками місцевої влади, підприємств водопостачання та зацікавлених сторін.

У травні 2000 року, спираючись на результати місії, „МАМА-86-Київ“ спільно з експертами Акванет організувала тренінг щодо планування та управління проектами. Це був тижневий тренінг для учасників мережі „МАМА-86“ (12 учасників з Києва, Артемівська, Одеси, Севастополя, Татарбунар, Тернополя, Маріуполя, Яремче, Ніжина та Харкова). Тренінг був присвячений використанню систематичної схеми для планування та написання життєздатної проектної пропозиції — логістична матриця розробки проекту. Програма тижневого тренінгу включала ознайомлення з різними (законодавчими, організаційними, фінансовими, технічними та управлінськими) аспектами виробництва та розподілення води в Нідерландах у порівнянні з ситуацією в Україні, що була виявлена під час місії. На пленарних засіданнях було розроблено проектну пропозицію на прикладі Севастополя, три інші проектні пропозиції були опрацьовані у робочих групах.

Аналіз трирічного досвіду, накопиченого під час впровадження кампанії „Питна вода в Україні“, та нові знання, набуті під час тренінгу Акванет у травні 2000 року, стали основою для розробки нових коротко- та довгострокових проектів як конкретних рішень місцевих проблем у водному секторі.

Тренінги WECF та „МАМА-86“

Починаючи з 2001 року в рамках партнерства між ВЕГО „МАМА-86“ та WECF („Жінки Європи за спільне майбутнє“) ми проводимо тренінги/семінари з проблем виконання проекту. На наші тренінги ми запрошуємо українських та іноземних експертів. Вже відбулося три тренінги з різних питань: проблем впровадження проекту, реформування водного сектору (законодавчі, економічні та соціальні аспекти) в Україні, басейнового підходу та його впровадження в країні, проблеми якості питної води (нітратне забруднення).

Спільні семінари „МАМА-86“ та WECF є надзвичайно корисними для покращення знань усіх учасників кампанії, а також є важливим джерелом актуальної інформації та обміну досвідом між партнерами-учасниками проекту. Усім учасникам проекту необхідно досягнути високого рівня знання проблеми, спираючись на розуміння своїх інтересів для того, щоб бути гідним партнером у дискусіях та переговорах з представниками владних структур, виробництва та бізнесу.

Інформаційно-освітня діяльність „МАМА-86“

Якість питної води та занепокоєність споживачів з цього приводу є ключовими факторами, що можуть допомогти вплинути на громадську та екологічну свідомість населення з метою охорони водних ресурсів країни.

У 1999 році Україна ратифікувала Організацію конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Положення Конвенції посилюють законодавчу базу та нові тенденції для розбудови демократії та розвитку екологічних прав у нашій країні. Згідно з положеннями Організаційної конвенції „в сфері охорони довкілля поліпшений доступ до інформації та участь громадськості у прийнятті рішень підвищують якість та сприяють впровадженню рішень, підвищують громадську обізнаність з екологічних проблем, дають громадськості можливість висловлювати свої занепокоєння та допомагають органам влади враховувати ці занепокоєння“.

Питна вода є ключовим питанням побудови демократичного суспільства. Під час реалізації Організаційної конвенції в Україні необхідно детально розробити механізми активного надання державою екологічної інформації населенню та залучення громадськості до процесу прийняття екологічно важливих рішень, зокрема, щодо використання води.

„МАМА-86“ активно працює в сфері інформування та освіти населення щодо водних проблем та можливих шляхів їх вирішення з метою сприяння діалогу між головними зацікавленими сторонами, як то урядові органи, місцева влада, підприємства водопостачання, науковці, бізнес кола та громадськість; а також для забезпечення інформування громадськості та створення можливостей для відповідної та дієвої участі громадськості у процесі прийняття рішень на всіх рівнях.

Протягом п'яти років діяльності водної кампанії мережа „МАМА-86“ підготувала та видала понад 50 різноманітних інформаційних матеріалів (листівок, інформаційних бюлетенів, брошур, статей, збірок матеріалів тощо), що висвітлюють численні водні проблеми та шляхи їх вирішення. Ці матеріали широко розповсюджуються серед громадськості. Ми проводимо лекції з водних проблем для різних цільових груп: учителів та лікарів, батьків та споживачів питної води. На основі наших інформаційних матеріалів ми організуємо виставки та бібліотеки для школярів та громадськості. Усі наші матеріали надзвичайно популярні серед населення та широко використовуються ЗМІ.

Найбільшою популярністю користуються листівки про раціональне водокористування, нітрати у воді, воду та проблеми здоров'я, а також матеріали про методи очищення питної води.

В інформаційно-освітній кампанії існують два головні напрямки: проблеми питної води та реформування водного сектору.

Семінар „МАМА-86“ „Засади стійкого водокористування в Україні“

22-23 лютого 2000 року „МАМА-86“ провела семінар „Засади стійкого водокористування в Україні та роль НУО в підготовці до Другого Всесвітнього водного форуму“. У семінарі активну участь взяли близько 100 учасників, серед них: 26 урядовців, 19 експертів та 25 представників НУО з 9 регіонів України. Нагальним та життєво важливим питанням для України є реалізація принципів збалансованого розвитку управління, охорони та використання водних ресурсів. Наразі ідея стійкого використання ресурсів не знайшла належного відображення в громадській думці, у національних та місцевих програмах, державній політиці та економічній діяльності. Однак ця ідея близька та зрозуміла українським екологічним НУО. Надзвичайно дієвим є пропагування принципів стійкого розвитку та розбудови демократії на прикладі управління водними ресурсами, оскільки проблеми питного водопостачання добре зрозумілі широкому загалу громадськості. Вони напряму пов'язані з життям, діяльністю та здоров'ям людей.

Розвиток партнерських відносин між Урядом та іншими секторами суспільства (бізнес, наука, промисловість, торгівельні спілки, НУО та громадськість) є обов'язковою передумовою для вирішення проблем збалансованого розвитку галузі та запровадження у практику моделей стійкого використання води. Результатом роботи семінару стали кілька важливих документів, що покликані активно пропагувати та сприяти стійкому розвитку: позиційний документ НУО „Засади стійкого водокористування в Україні“, рекомендації щодо діяльності НУО та Уряду для впровадження цих засад.

Усі матеріали семінару були опубліковані та направлені до державних структур, підприємств водопостачання та НУО.

22 березня — Всесвітній День води

Під час проведення Дня води у 2001 та 2002 роках мережа „МАМА-86“ організувала в 11 містах України широку інформаційну кампанію щодо збереження водних ресурсів, зв'язку води зі здоров'ям. У 2002 році „МАМА-86“ запросила експерта з Інституту гігієни медичної екології ім. Марзеєва Академії медичних наук України, доктора медичних наук Корчак Г., підготувати аналітичний огляд „Вода та інфекційні захворювання в Україні“ (Додаток 2), який був використаний для написання інформаційної листівки та прес-релізу з нагоди Дня води. Для проведення заходів у День води „МАМА-86-Київ“ та „МАМА-86-Маріуполь“ залучили волонтерів, організували для них тренінг. Під час тренінгу волонтери отримали спеціальну інформацію та матеріали для проведення уроків Води, а також мали змогу поділитися своїм досвідом. Учасники кампанії „Питна вода“ підготували та розповсюдили листівки на водну тематику щодо водних проблем (близько 4 000 примірників). Вже стає традицією в цей день проводити у школах та ліцеях уроки Води та конкурси дитячої творчості на водну тематику з метою привернення уваги дітей до місцевих та світових проблем води (водоспоживання, збереження ресурсів та зв'язок води зі здоров'ям).

У 2002 році уроки Води за участю волонтерів відбулися у 13 київських школах. Близько 2 000 школярів різного віку стали учасниками цих заходів та отримали інформаційні листівки, 1 118 школярів заповнили анкету.

У День Води гаряча лінія „Еко-телефон“, як правило, працює вдвічі інтенсивніше, аніж завжди, і більшість запитань громадян стосується якості питної води, індивідуальних методів додаткового очищення води та інших водних проблем.

Регіональні осередки, що беруть участь у кампанії, в рамках проведення Дня Води організують чищення джерел, прибирання берегів та рекреаційних зон річок, висадку дерев. Приміром, у Севастополі місцевий осередок та мешканці селища Передове (48 учасників) провели збирання сміття навколо місцевого озера. У 2001 році в Артемівську 134 активісти — учні шкіл та коледжів — взяли активну участь у заходах „МАМА-86-Артемівськ“ з очищення струмка Четвериков. У Яремче провели прибирання берегів малої річки. „МАМА-86-Одеса“ спільно з активістами та мешканцями мікрорайону Лузанівка здійснили прибирання рекреаційної зони на узбережжі Чорного моря та висадили там дерева.

Такі заходи під час проведення Дня Води стали традиційними у регіонах, де ВЕГО „МАМА-86“ впроваджує кампанію „Питна вода в Україні“.

Круглі столи, проведені ВЕГО „МАМА-86“

Як один із дієвих інструментів для обговорення водних проблем та шляхів їх вирішення „МАМА-86“ використовує дискусії зацікавлених сторін — так звані, „круглі столи“. Перший з них був організований у 1998 році для обговорення результатів незалежного дослідження якості питної води у Києві та інших містах. Головними принципами проведення наших круглих столів є прозоре інформування, відкритий обмін думками, залучення представників зацікавлених сторін та розвиток партнерства.

У рамках водної кампанії усі учасники проекту провели круглі столи для обговорення місцевих питань питної води та шляхів їх вирішення, проблем реалізації проектів ВЕГО „МАМА-86“ тощо. Матеріали круглих столів публікуються та широко використовуються у нашій діяльності.

У травні 2001 року відбувся один із важливих круглих столів: „Лічильники води — важливий інструмент реформування водного сектору в Україні“. Взяти участь у багатосекторальному обговоренні питань, пов'язаних із використанням водних лічильників, було запрошено представників усіх зацікавлених сторін. Експерти та представники державних структур надали інформацію щодо економічних, соціальних та екологічних аспектів водопостачання на місцевому та національному рівнях. У роботі круглого столу взяли активну участь експерти Спеціальної робочої групи з втілення програм дій з охорони довкілля для Центральної та Східної Європи. Під час обговорень учасники відмітили важливість використання лічильників води для захисту прав споживачів та збереження водних ресурсів. „МАМА-86“ представила на круглому столі демонстраційний проект зі встановлення лічильників для впровадження у Києві, Одесі та Харкові в рамках програми „Технічні рішення“ за фінансової допомоги NOVIB. Учасники підтримали ідею проекту та висловили готовність співпрацювати у вирішенні цього питання. Окрім того, на круглому столі було представлено аналітичний звіт за результатами опитування експертів щодо реформування водного сектору в Україні, що було проведено ВЕГО „МАМА-86“ спільно з експертом Олександром Стегнієм, Socis Gallup International. Усі матеріали та звіти круглого столу були опубліковані (200 примірників) та розповсюджені серед зацікавлених сторін. Ці матеріали виявилися надзвичайно корисними в інформаційно-освітній діяльності та стали значною базою для впровадження наших пілотних проектів щодо лічильників у Києві, Одесі та Харкові.

Освітня діяльність у регіонах

„МАМА-86-Севастополь“ спільно з Молодіжною екологічною асоціацією „Гея“ та Дитячим туристичним центром здійснили 3-5 денні експедиції до Байдарської долини з метою вивчення та інвентаризації джерел питної води (гірських струмків, джерел). Результатом дослідження стало створення карти джерел питної води долини та Севастопольського району. Зібрана інформація та карта були представлені регіональним

осередком „МАМА-86-Севастополь“ під час круглих столів та зустрічей з представниками місцевої влади, присвячених обговоренню місцевих перспектив альтернативного питного водопостачання у регіоні.

„МАМА-86-Полтава“ у 2001 році провела збір офіційних даних щодо якості питної води у криницях сільської місцевості Полтавської області. Аналіз та картування цих даних свідчить, що усі криниці у сільській місцевості Полтавської області сильно забруднені нітратами. Найменші виявлені концентрації вмісту нітратів перевищують стандартні показники (45 мг/л) у 3-5 разів, тоді як максимальні концентрації, встановлені у Семенівському районі, перевищували стандарти у 50 разів, а їх рівень сягав 2200-2500 мг/л. З іншого боку, згідно з офіційною статистикою, саме у цій області було виявлено 10-15 випадків синдрому „блакитних немовлят“. Використовуючи зібрані дані, „МАМА-86-Полтава“ активно займається освітою населення щодо нітратного забруднення питної води у криницях та інформуванням про заходи захисту від токсичного впливу нітратів. З приводу цієї проблеми було видано та широко розповсюджено буклет „Харчування вагітних та нітрати“ (400 примірників), рекомендації „Нітрати та харчування“ (400 примірників), інформаційну листівку „Що ми знаємо про нітрати?“ (400 примірників). На основі цих матеріалів проведено 4 лекції, семінар та круглий стіл для районних головних лікарів. Було організовано 42 зустрічі з населенням (600 мешканців) найбільш забруднених нітратами районів (Семенівського та Лохвицького).

Для проведення освітньої кампанії „МАМА-86-Маріуполь“ організувала роботу з волонтерами. Ідеєю кампанії було — діти самі пояснюють своїм ровесникам водні проблеми. Було сформовано ініціативні групи волонтерів трьох вікових груп. Вони підготували курс лекцій на водну тематику: якість питної води, збереження води, охорона прісних вод, вода та здоров'я, проблеми басейну Азовського моря. Ця робота була справді успішною та популярною серед дітей, які брали активну участь у конференціях, семінарах та конкурсах дитячої творчості. В результаті цієї діяльності „МАМА-86-Маріуполь“ організувала дитячий еко-центр, що тісно співпрацює із освітніми закладами інших міст в рамках програми „Молодь для молоді“. На основі матеріалів, створених волонтерами, було видано низку листівок для освітньої діяльності. Серед них такі:

- „Що є вода?“ — листівка, розроблена у співпраці з Маріупольським науково-методичним центром та старшокласниками кількох маріупольських шкіл;
- „Шляхи забруднення питної води у Маріуполі“ — листівка, розроблена у співпраці з кадетами Маріупольського морського ліцею;
- „Якість питної води та її вплив на здоров'я людей“ — листівка, розроблена у співпраці зі студентами Маріупольського медичного училища.

„МАМА-86-Маріуполь“ разом з експертами розробила 2 тематичні лекції для Маріупольського морського ліцею, підготувала буклет „Право на здоров'я та довголіття“, присвячений додатковій очистці води, а також листівку „Чиста питна вода“.

Мережа ВЕГО „МАМА-86“ здійснює пілотні проекти

Кампанію „Питна вода в Україні“ було розпочато в 1997 році з метою пошуку конкретних рішень проблем питної води на місцях. Встановлення пристрою для доочищення питної води у Татарбунарах та створення бази даних з інформацією про фільтри стали першими кроками ВЕГО „МАМА-86“ щодо забезпечення населення безпечною питною водою за рахунок маломасштабних короткотермінових альтернативних рішень. Це завдання і нині залишається вкрай нагальним та важливим. З досвіду нашої кампанії ми переконані, що проблеми питної води на місцях повинні вирішуватися у співпраці з місцевою владою та бізнесовими колами із залученням допомоги на національному або міжнародному рівнях.

Протягом трирічного періоду (1997-2000) мережа „МАМА-86“ з'ясувала ситуацію з питною водою на місцях та в цілому в Україні.

У своїй діяльності щодо вирішення проблем питної води ми виділили три головні напрями:

- питна вода централізованого водопостачання;
- питна вода із криниць;
- альтернативні рішення (бутильована питна вода, встановлення додаткових пристроїв очищення, індивідуальні фільтри та інші індивідуальні очисні засоби (технології) тощо).

У рамках кампанії „Питна вода в Україні“ мережа ВЕГО „МАМА-86“ здійснює пілотні проекти, що спираються на впровадження маломасштабних та дешевих альтернативних рішень для питного водопостачання. Знання та обмін досвідом позитивних практик (зокрема, водні пілотні проекти) є надзвичайно важливими у стимулюванні участі населення у вирішенні екологічних проблем. ВЕГО „МАМА-86“ розробляє та поширює такі пілотні проекти, перші з яких було розпочато у м. Татарбунари, Одеська обл. (травень, 1999 р.), та у м. Севастополі (1999 р.).

Починаючи з 2001 року, у рамках водної кампанії ВЕГО „МАМА-86“ реалізується програма „Технічні рішення для покращення доступу українських громадян до безпечної питної води в міській та сільській місцевості“, що фінансується Novib-Oxfam Netherlands. Ця програма складається з 9 пілотних проектів для вирішення конкретних місцевих проблем питної води, залучення громадськості до вирішення цих проблем та створення партнерських відносин між зацікавленими сторонами (органами влади, громадськістю, науковими та бізнесовими колами).

Розробка проекту громади з вторинної очистки води в Татарбунарах (Одеська область)

ВЕГО „МАМА-86“ вирішила дослідити переваги та недоліки використання маломасштабної водоочисної системи для певних цільових груп (дитячих садків та шкіл) у м. Татарбунари.

Головними джерелами питної води у м. Татарбунари є ґрунтові води та артезіанські свердловини. Рівень мінералізації води у цих джерелах перевищує стандарти, також спостерігається високий рівень вмісту нітратів. Загалом питна вода не є безпечною.

Місцева влада посиляється на те, що регіон не включено до Державних програм щодо покращення питної води.

У результаті діяльності кампанії ВЕГО „МАМА-86“ у 1999 році регіональний партнер одержав пристрій для додаткового очищення питної води (пристрій зворотного осмосу для очищення води UVRM-01, „ЕкоСофт“), що забезпечує дитячий садок безпечною питною водою.

У 2000-2001 роках регіональна група організувала переговори з представниками місцевої влади та директором міської школи щодо переміщення існуючого пристрою у школу для забезпечення ще й учнів цього навчального закладу безпечною питною водою. Було укладено Договір про співпрацю між ВЕГО „МАМА-86“ та директором міської школи. В рамках проекту експерт „ЕкоСофту“, фірми-виробника пристрою, підготував висновки щодо економічних аспектів використання пристрою.

Починаючи з вересня 2001 року, коли установку з доочистки було встановлено в школі, усі школярі та діти із дитячого садка (загалом 1 300 дітей) використовують доочищену воду.

У січні-лютому 2002 року ВЕГО „МАМА-86“ запросила „ЕкоСофт“ виконати технічний контроль та модернізацію пристрою. Були замінені мембрана та фільтри. Головною проблемою, що ще залишається не вирішеною, є питання фінансування обслуговування роботи пристрою, і локальні партнери шукають можливі рішення.

Очищення води у Маріуполі

Розробка чіткої економічної моделі з використання технологій доочистки певною групою споживачів є нагальною потребою для малих і великих міст Південної України.

Маріуполь — велике індустріальне місто з населенням близько 532 тис. мешканців. Воно відоме як місто зі складною екологічною ситуацією. В місті працює два потужні металургійні комбінати, коксо-хімічний завод, підприємства машинобудівної промисловості, морський порт та високорозвинута транспортна система. Усі ці підприємства є екологічно небезпечними, їх відходи забруднюють довкілля. Стан водних ресурсів у місті не відповідає державним стандартам.

Місцева вода має значні відхилення показників. Так, відсоток сульфатів у 2-3 рази перевищує стандарт, сухий залишок — в 1,6-2,5 разу, хлориди — в 1,5 разу. Слід зауважити, що водопідготовка здійснюється на низькому рівні та є неефективною. Для дезинфекції води використовують гіперхлорування. Як наслідок виникає вторинне забруднення питної води хлороорганікою, що є токсичним та канцерогенним чинником. Мешканці міста стурбовані якістю питної води та відсутністю відкритої та зрозумілої інформації щодо цієї проблеми. Викликає занепокоєння і критична санітарна ситуація у м. Маріуполі: 250 випадків вірусного гепатиту серед дітей, спричиненого вживанням питної води.

У 2001 році головний лікар санаторію „Айболить“, що спеціалізується на профілактиці легеневих захворювань та туберкульозу, звернувся до ВЕГО „МАМА-86“ з проханням допомогти у вирішенні проблем якості питної води в санаторії. Міська адміністрація поставила цей об'єкт у чергу на державну допомогу, однак у міському бюджеті не знайшлося грошей на ці потреби. В цілому, для міста якість питної води є значною проблемою.

Базуючись на досвіді пілотного проекту в Татарбунарах, ВЕГО „МАМА-86“ використала таку ж модель проекту з використання додаткового очищення води у санаторії „Айболить“ у 2002 році.

„МАМА-86-Маріуполь“ провела незалежний аналіз якості питної води в санаторії. Було показано, що головними проблемами є високі рівень мінералізації і вміст сульфатів та бактеріологічне забруднення води.

„МАМА-86-Маріуполь“ дослідила сучасну ситуацію на ринку систем очищення води в Україні. В результаті діяльності кампанії ВЕГО „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“, осередка в Маріуполі та за підтримки проекту „Еко-телефон“ була створена база даних існуючих пристороїв очищення води та їх виробників, постачальників послуг, яка є доступною для усіх учасників водної кампанії.

У червні 2002 року „МАМА-86-Маріуполь“ провела відкритий тендер, переможцем якого стала приватна компанія „ЕкоТехнології“. Ми бачимо реальні вигоди від розвитку такого партнерства та залучення приватного сектору до вирішення проблем питної води. Між організацією „МАМА-86-Маріуполь“ та компанією „ЕкоТехнології“ було підписано Договір про довгострокову співпрацю. Пристрій з очищення води встановлено в санаторії у вересні 2002 року.

„МАМА-86“ та Севастопольська міська інфекційна лікарня

У 1998 році адміністрація Міської інфекційної лікарні у м. Севастополь (АР Крим) звернулася до ВЕГО „МАМА-86“ за допомогою у реконструкції та переобладнанні систем водогону, каналізації та опалювання лікарні.

У червні-липні 1999 року „МАМА-86“ запросила ТОВ „Тебодін Україна“ провести технічне обстеження лікарні. Згідно з висновками, обладнання систем водопостачання, каналізації та опалення знаходилося в аварійному стані та потребувало невідкладної заміни для попередження повного виходу з ладу систем. Стічні води лікарні містили патогенні мікроорганізми і тому були небезпечним джерелом забруднення підземних вод та акваторії моря.

Експерти „Тебодін“ виконали технічне обстеження ситуації, розробили перелік пріоритетів та оцінили попередній кошторис робіт з реконструкції лікарні.

У грудні 1999 році „МАМА-86“ спільно з місцевим партнером Молодіжним екологічним об'єднанням (МЕО) „Гея“, розпочала проект з реконструкції Севастопольської міської інфекційної лікарні. Цей проект здійснювався за фінансової підтримки Нідерландської організації з міжнародної співпраці Novib. За допомогою Novib було профінансовано більшість робіт з реконструкції систем водогону, опалення та каналізації. Відповідно до Договору між організацією „МАМА-86“ та Novib решту коштів необхідно було зібрати на місцевому рівні. Локальний партнер „Гея“ провела низку зустрічей та „круглих столів“ щодо проблем реалізації проекту реконструкції лікарні. До цих обговорень були залучені представники „МАМА-86“, екологічних та жіночих НУО, громади, місцевої влади, депутати, засоби масової інформації та штат лікарні.

У лютому-березні 2000 року Севастопольський відділ „НДІПРОЕКТРЕКОНСТРУКЦІЯ“ за технічної допомоги „Тебодін“ підготував робочий проект реконструкції лікарні, а у травні того ж року відбувся тендер на будівельні роботи. Для виконання реконструкції були вибрані приватні компанії „МОРСТРОЙ“ та „ПАРИС“, які розпочали будівельні роботи 1 липня 2000 року.

27 грудня 2000 року Державна приймальна комісія підписала Акти прийняття робіт.

МЕО „Гея“ організувала широке та відкрите інформування громадськості щодо реалізації проекту реконструкції лікарні. Цей процес висвітлювався в низці телепередач місцевого телебачення та на шпальтах міських газет. „Гея“ видала та розповсюдила листівку про хід виконання проекту реконструкції лікарні. Завдяки такій широкій інформаційній діяльності на місцевому рівні міська влада виділила додаткові кошти для повного завершення робіт з реконструкції лікарні (120 тис. грн.). Усі роботи було завершено у 2001 році.

Проекти зі встановлення лічильників води

Втрати води є однією з проблем водного сектору України. Старе обладнання та системи водогону, з одного боку, і нераціональне споживання води, з іншого, є головними причинами такої ситуації. Як правило, в Україні населення не має лічильників води, тому споживачі не мають жодної уяви про обсяги води, що вони споживають. Оплата за воду виставляється на підставі встановлених норм споживання. Приміром, у Києві така норма становить 350 літрів на день на одну особу. „МАМА-86-Одеса“ провела дослідження та виявила, що рівень реального споживання води у 2-3 рази перевищує норми, прийняті в Україні, та й у 4-5 разів вище стандартів ЄС. З іншого боку, вартість питної води в нашій країні не є реалістичною та прозорою. 1 кубометр питної води коштує більше, ніж 15 центів, для індивідуальних споживачів в Україні, що в 10 разів нижче у порівнянні з Нідерландами, де 1 кубометр коштує майже 1,5 долара США.

Раціональне використання води є пріоритетом для водного сектору, що задекларовано у різних державних документах. Існує Державна програма щодо встановлення лічильників води, однак внаслідок нестачі коштів вона реалізується повільними темпами.

На жаль, програма щодо встановлення лічильників не є пріоритетною для міських адміністрацій та комунальних підприємств.

Починаючи з 2001 року, в рамках програми „Технічних рішень“ ВЕГО „МАМА-86“ здійснює експериментальні пілотні проекти у трьох містах — Києві, Одесі та Харкові — спрямовані на зміну ставлення громадськості до споживання води. Головною метою цих проектів є зниження рівня споживання.

Задачами цих пілотних проектів є стимулювання громадськості до збереження води за допомогою економічних інструментів та просвітньої роботи серед населення.

Очікуються такі результати проекту:

- підвищення обізнаності громадян щодо раціонального споживання води та розуміння споживачами реформ водного сектору;
- зміна політики комунального підприємства (Водоканалу) шляхом формування прямих та прозорих стосунків зі споживачами;
- зменшення рівня споживання води в будинках, де впроваджується проект;
- зробити зрозумілим для споживача процес ціноутворення та плати за воду на підставі показників лічильників.

Київський проект зі встановлення лічильників

2 серпня 1999 року Київська міська адміністрація ухвалила документ про покращення роботи систем холодного та гарячого водопостачання та каналізації, а також сприяння встановленню індивідуальних лічильників. Нині все нове житло у Києві здається в експлуатацію з обов'язковим встановленням лічильників води. Споживачі ж старих районів міста рідко встановлюють індивідуальні лічильники води через високі ціни на лічильники та послуги встановлення. Сьогодні ще немає реальних економічних важелів для того, щоб люди самі встановлювали лічильники та дбайливо споживали воду. Але за умов швидкого зростання тарифів на воду лічильники води стануть важливим інструментом реформ водного сектору в Україні та охорони прав споживачів. У травні 2001 року „МАМА-86“ організувала семінар-круглий стіл за участю багатьох зацікавлених сторін „Лічильники води як важливий інструмент реформування водного сектору в Україні“ (див. інформацію вище), що дозволив висвітлити загальну ситуацію з лічильниками води в Україні та Києві, а також економічні, соціальні та екологічні аспекти цієї проблеми.

У вересні 2001 року для проведення експерименту „МАМА-86-Київ“ вибрала 3 старі багатоквартирні будинки у старому районі Києва. Для отримання згоди на участь та підтримку проекту ми протягом одного місяця працювали з мешканцями одного із будинків, де планувалося встановити індивідуальні лічильники холодної та гарячої води.

Також „МАМА-86“ збрала юридичні документи (програми, постанови, рішення щодо лічильників води на державному та місцевому рівнях), інформацію про постачальників послуг у Києві. Ми підготували документи для тендеру та організували тендер на пошук фірми-підрядника на встановлення лічильників води. Переможцем тендеру стала компанія „УкрСервісМонтаж“. У січні 2002 року встановлення лічильників у квартирах було завершено: у 27 квартирах встановлено 67 лічильників води. Між ВЕГО „МАМА-86“ та кожним із споживачів-господарів помешкань були укладені Договори про співпрацю. Починаючи з березня 2002 року, ми збираємо дані щодо обсягів споживання води у цьому будинку в цілому та по квартирах. Ці кількісні дані будуть використані для наступного етапу проекту — інформаційної кампанії у засобах масової інформації з метою підвищення обізнаності мешканців міста щодо раціонального використання води.

Одеський проект зі встановлення лічильників

Згідно з офіційною інформацією, Одеське водне комунальне підприємство “Одесаводоканал” отримало збитки у 8 мільйонів гривень у першому кварталі 2000 р. Підприємство вважає, що підвищення тарифів на воду та встановлення лічильників дозволить вирішити цю ситуацію.

Протягом липня 1999 року „МАМА-86-Одеса“ за допомогою експертів провела цілодобовий моніторинг споживання холодної води у чотирьох будинках мікрорайону Лузанівка. В результаті цього дослідження було з’ясовано, що добове споживання питної води на одну особу становило біля 900 літрів, за підрахунками виходило, що середня сім’я з чотирьох осіб споживала більше, ніж 535 кубометрів холодної води на рік. Плата споживачів не покривала об’ємів витрат питної води. Люди сплачували податки (300 л/день/особа) і не замислювалися над проблемами води.

У квітні 2002 року „МАМА-86-Одеса“ розпочала проект зі встановлення лічильників води у типовому новому багатоквартирному будинку у Суворовському районі міста Одеса.

Альтернативне водопостачання у м. Артемівську

„МАМА-86-Артемівськ“ працює з проблемою питного водопостачання з 1997 року. За цей період було чітко визначено місцеву та регіональну ситуацію з водопостачанням. В Артемівську було проведено аналіз якості питної води та опитування громадської думки, були встановлені партнерські стосунки з місцевою виконавчою владою. „МАМА-86-Артемівськ“ координує роботу громадської ініціативної групи щодо проблем водного сектору. Місто Артемівськ розташоване на півночі Донецької області (промисловий регіон) з населенням 86 000 мешканців.

Соледар — це один із адміністративних районів міста з населенням 15 000 мешканців. Район має своє водопостачальне підприємство (водоканал). Все місто забезпечується водою, головним чином, з каналу “Сіверський Донець — Донбас“. В цілому, водопостачання міста Артемівська суттєво обмежене через загальну нестачу води. Водогін від водоочисної станції до Соледару тягнеться близько 30 км. Норма споживання в регіоні встановлена на рівні 260 літрів на добу на одну особу, проте фактичний рівень водопостачання в Артемівську становить лише 190 літрів на добу на людину, у Соледарі — 145 літрів. Якість питної води не відповідає держстандартам.

Головною метою проекту є сприяння розвитку альтернативного водопостачання у місті Соледар у співпраці з водоканалом. Впровадження цього проекту дозволить:

- забезпечити мешканців Соледару безпечною питною водою з місцевих артезіанських джерел;
- забезпечити промисловість водою відповідної якості та кількості безпосередньо з каналу;
- Соледарському водоканалу заощаджувати кошти для покращення послуг, в тому числі, якості води та режиму водозабезпечення;
- підвищити рівень громадської обізнаності щодо якості питної води та раціонального використання води;
- створити прецедент співпраці НУО та міської влади з метою вирішення місцевих проблем.

На території Соледару існують місцеві артезіанські свердловини — Ялинка та Лісова галявина. Потужність джерела Ялинка становить 3 000 кубометри на добу. Кілька десятків років тому у Соледарі було споруджено 2 свердловини, одна з яких і досі працює. Свердловини вже старі, їх обладнання знаходиться в поганому стані і потребує ремонту. Потужностей діючої свердловини недостатньо для задоволення потреб, тому існує необхідність у підвищенні потужностей старих свердловин чи у бурінні нових. Варто зауважити, що, на відміну від води з каналу, вода із свердловин не потребує додаткового очищення.

Починаючи з 1998 року, Соледарський водоканал почав встановлювати лічильники води у місті. Нині підприємство налагоджує роботу зі споживачами, внаслідок чого Соледарський водоканал є прибутковим підприємством. Населення сплачує рахунки за споживання води.

„МАМА-86-Артемівськ“ взяла на себе відповідальність за перший етап проекту, проведення широкої інформаційної кампанії серед населення та роботи для пошуку коштів і підтримки проекту на подальшому, більш дорогому етапі проекту. Головним завданням першого етапу є підготовка бізнес-плану реорганізації водопостачання Соледара. Нині „МАМА-86“ працює спільно з Соледарським водоканалом над підготовкою технічного завдання для бізнес-плану. Одним із важливих результатів цього проекту має стати запровадження нових форм співпраці між громадськими організаціями, приватними підприємствами та місцевою владою у процесі реалізації міської програми.

Вирішення проблем питної води у сільській місцевості

Нині якість питної води у сільській місцевості залишається поза увагою структур влади. Державні програми реформування водного сектору не надають фінансової підтримки і навіть не включають положень про реконструкцію або покращення водопостачання у сільській місцевості. Скорочення інвестицій та спад діяльності у цій галузі на селі призвели до зростання забруднення джерел і занепаду контролю за ними, розвалу сільських служб водопостачання та водовідведення та зростанню рівня захворюваності сільського населення.

Тривала екстенсивна сільськогосподарська діяльність призвела до значного забруднення ґрунтів та водних джерел (річок, ґрунтових вод, озер) хімікатами, нітратами, пестицидами та іншими небезпечними речовинами. Нині мешканці сільської місцевості, головним чином, використовують воду з криниць глибиною 5–20 м. Існують криниці колективного та індивідуального користування. Контроль за якістю води в громадських колодязях здійснюється, але досить нерегулярно, санітарно-епідеміологічними службами (СЕС). Відсутність належного державного моніторингу обумовлена загальними

економічними труднощами та нестачею коштів, фахівців, обладнання та реагентів у контролюючих установах. Громадські криниці практично не чистяться. На якість води у криницях впливає забруднення довкілля. Спільними проблемами якості води у криницях є нітратне, пестицидне, радіаційне та бактеріологічне забруднення.

Забруднення джерел водопостачання, відсутність інформації про якість води у криницях, проблеми питної води та шляхи їх вирішення створюють передумови для зниження рівня добробуту сільського населення. Небезпечна питна вода зумовлює комплекс проблем соціального характеру та проблем здоров'я у сільських районах України.

Проект ВЕГО „МАМА-86“ у сільській місцевості спрямований на:

- дослідження якості води у криницях;
- підвищення обізнаності громадян щодо водних проблем;
- пошук технічних рішень покращення якості питної води;
- сприяння налагодженню водопостачання та його обслуговування на засадах самоврядування на кількох конкретних прикладах.

Безпечна питна вода у криницях Яремче

Понад 70 % населення Івано-Франківської області споживає воду з криниць. Їх загальна кількість становить понад 100 000, включаючи 550 громадських криниць. Переважна більшість криниць збудовані десятиріччя тому і ніколи не чистилися. В регіоні існує серйозна проблема бактеріологічного забруднення джерел питного водопостачання. Згідно із дослідженнями 1997 року щодо якості води в Яремчанському районі, 50 % проб води не відповідали санітарним стандартам (приміром, солі індекс варіював в межах 460–2 380, тоді як норма — 100). За офіційними даними 1999 року, 40 % проб питної води і 40 % криниць загального користування не відповідали держстандартам. Що ж до індивідуальних криниць, то, згідно законодавства, вони не підлягають державному контролю. СЕС відбирають проби води, аналізують та проводять дезинфекцію лише у випадках, коли власник замовляє всі ці послуги і сплачує їх вартість.

Дві третини хвороб місцевого населення спричинені споживанням питної води низької якості. Відсутність екологічної просвіти та інформування населення про якість питної води в умовах економічних негараздів ускладнює проблеми питної води. Причинами бактеріологічного забруднення питної води у сільській місцевості є зниження культури людей щодо утримання криниць та помилки під час планування помешкань та розташування споруд санітарно-гігієнічного призначення (колодязів, господарських дворів, туалетів та ін.). Як правило, у сільській місцевості криниці розташовані поблизу джерел забруднення, і стічні води потрапляють у криниці. Іншою проблемою сільських криниць Івано-Франківської області є нітратне забруднення. Останнє обстеження стану криниць двох місцевостей у Яремчанському районі було проведено у 1994 році 40 % обстежених криниць за рівнем вмісту нітратів не відповідали установленим стандартам. За офіційними даними, концентрації нітратів змінювалися в межах від 48 до 73 мг/л (стандартний показник — 45 мг/л).

У попередні роки СЕС здійснювала очистку та дезинфекцію криниць, використовуючи спеціальне обладнання та застосовуючи сполуки хлору. Однак через брак коштів ця діяльність була припинена.

Цілями проекту є:

- сприяти відновленню культури населення щодо утримання криниць;
- створити на засадах громадського врядування службу очистки криниць у Яремчанському районі.

Проект з охорони криничної води у Ніжині

Ніжин — маленьке містечко у Чернігівській області на півночі України. Населення Ніжинського району становить 132 000 мешканців. Основною діяльністю у цій місцевості є сільське господарство, розведення великої рогатої худоби, рослинництво. 60 % водопостачання у Ніжинському районі відбувається за рахунок традиційних криниць. За даними СЕС, у 1998 році 43 % проб питної води з криниць загального користування не відповідали хімічним стандартам, а 32,5 % криниць — бактеріологічним показникам. Індивідуальні криниці (переважна більшість від загальної кількості криниць у районі) не проходять державний контроль. Офіційні дані свідчать про незначне забруднення питної води. Однак ми не переконані, що це відповідає дійсності. Ця область є територією радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Відповідно до медичної статистики, у 1999 році Чернігівська область посідала перше місце у переліку дитячих захворювань за рівнем хвороб шлунково-кишкового тракту (234,9 ‰). Існує прямий зв'язок між хворобами кишково-шлункового тракту та концентрацією нітратів у питній воді та продуктах харчування.

Економічні проблеми, з одного боку, та відсутність інформації про якість питної води і медичні наслідки вживання забрудненої питної води, з іншого, призводять до нехтування мешканцями проблемою експлуатації криниць.

Альтернативне рішення за участю громади у Полтаві

Протягом останніх 5-ти років Полтавська область посідає третє місце у переліку дитячої захворюваності за рівнем хвороб шлунково-кишкового тракту та онкологічних захворювань. Щорічно в області реєструється 10-15 випадків гострого нітратного отруєння (чіткий діагноз) серед немовлят (дітей віком до 3 місяців). Причиною цього є високий рівень нітратів у питній воді, що використовується для приготування дитячого харчування.

За даними СЕС у 1999 році навищі рівні нітратного забруднення питної води реєструвалися у Семенівському районі (максимальна концентрація — 2,252 мг/л) та Лохвицькому (максимальна концентрація — 2,053 мг/л), що у 50 разів перевищує діючий стандарт. Державний стандарт щодо рівня вмісту нітратів становить 45 мг/л.

Цілями проекту є:

- інформування громадськості про проблеми нітратного забруднення води та вплив його на здоров'я;
- покращення доступу населення до безпечної питної води шляхом використання глибинних свердловин та централізованого водозабезпечення у селі з найбільш складною ситуацією з водою (поблизу шкіл або лікарень).

„МАМА-86-Полтава“ активно працює в сфері освіти громадськості щодо нітратного забруднення питної води у криницях. У 2001 році було проведено опитування населення щодо проблем води у сільській місцевості області. Було зібрано та проаналізовано 500 анкет. Під час поїздок у різні райони області представники „МАМА-86-Полтава“ збирали офіційні дані про нітратне забруднення води у криницях. На основі зібраної інформації було створено карту нітратного забруднення області. На жаль, на цій карті немає чистих від нітратів криниць. Отримані результати були передані обласним органам влади, представлені на обласній конференції лікарям та медичній адміністрації, а також обговорені під час круглого столу з представниками медичної адміністрації усіх рівнів. З метою подальшої роботи щодо вирішення проблем якості питної води у сільській місцевості Полтавської області було налагоджено партнерські відносини з представниками місцевої влади та головними лікарями області. Для реалізації пілотного

проекту було обрано село Піски (Лохвицький район). Середній рівень забруднення води у криницях становить 1000 мг нітратів на літр. Іншою проблемою є бактеріологічне забруднення води у криницях. У селі було зафіксовано окремі випадки туляремії. Населення села становить біля 3 000 мешканців.

„МАМА-86-Полтава“ активно шукає можливі шляхи та методи вирішення проблеми забруднення питної води. Головною ідеєю у вирішенні проблеми нітратного забруднення є буріння нових більш глибоких свердловин та організація забезпечення громади якісною питною водою. Реалізація цього проекту можлива лише за умов тісної співпраці місцевої влади, громади та бізнесових кіл. „МАМА-86-Полтава“ відіграє роль посередника та сприятиме налагодженню діалогу та партнерства між усіма зацікавленими сторонами.

Участь громадськості у процесах формування політики та прийняття рішень

Пасивне ставлення громадян до процесів прийняття рішень в нашій країні є наслідком радянської державної системи, що базувалася на командно-адміністративному стилі управління. Механізми участі громадськості у процесі прийняття рішень як ключові елементи побудови демократії в нашому суспільстві є наразі у процесі розвитку. Нині держава має визнати необхідність у розвитку механізмів доступу до інформації та участі громадськості у процесі прийняття рішень, що вдосконалює якість урядових рішень та сприяє їх ефективному та результативному втіленню.

Активна участь громадськості у процесах прийняття рішень, розвиток партнерських стосунків поміж різними секторами суспільства — всі ці елементи демократії нині отримали значну підтримку в Оргуській конвенції.

Реформування сектору водозабезпечення та водовідведення в Україні є однією з важливих задач сьогодення. В рамках цих реформ держава вже зробила певні кроки щодо розробки правової бази, підготовки інституційної та тарифної реформ, децентралізації, посилення відповідальності за водопостачання на місцевому рівні. Завдання реформ спрямовані на подолання кризової ситуації у водному секторі, покращання послуг водопостачання та каналізації, перетворення водоканалів на економічно ефективні підприємства. Однак зараз часто навіть представники водоканалів та місцевої влади не мають чіткої уяви про реформи у водному секторі, що вже казати про громадськість загалом. Більш того, урядовці та представники водоканалів не приділяють уваги тому, що головною метою реформ водного сектору є покращення здоров'я та добробуту населення і захист довкілля.

Згідно з положеннями Оргуської конвенції, держава зобов'язана розробляти та впроваджувати механізми активного інформування та залучення громадськості до вирішення важливих екологічних проблем. В контексті реформування водного сектору ці механізми передбачають:

- забезпечення участі представників громадськості у робочих групах та комісіях щодо реформування водного сектору та у проведенні державної експертизи;
- широке застосування опитувань громадської думки, проведення громадських консультацій і слухань, громадського контролю та експертизи розробки та реалізації етапів реформ;
- впровадження договірних угод між домовласниками та водоканалами, забезпечення прозорості угод між водоканалами та місцевою владою, ведення відкритих переговорів про залучення приватного сектору до вирішення проблем водозабезпечення та каналізації;
- гарантування прав громадян на доступ до безпечної питної води та послуг належної якості; розробку механізмів захисту прав громадян.

Позитивне ставлення громадськості до реформ водного сектору є важливою передумовою успішної та ефективної їх реалізації і залучення необхідних інвестицій до водного сектору.

Одним із ключових елементів реформ, що висвітлений у „Загальних висновках Народи міністрів у Алмати“, яка відбулася 16-17 жовтня 2000 року, є „безпосереднє залучення громадськості до процесу реформ та розробка відповідного положення про захист споживачів... Громадськість повинна бути активно залучена до процесу реформування міських систем водопостачання з самого початку з метою отримання вчасної та вичерпної інформації, забезпечення громадянам можливості висловлювати свою точку зору та брати участь у процесі прийняття рішення.“

Однією із цілей кампанії ВЕГО „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“ є залучення зацікавленої громадськості до процесу прийняття рішення щодо водних питань на місцевому та національному рівні. Для досягнення мети „МАМА-86“ активно інформує зацікавлену громадськість про водні питання місцевого та державного значення, що стоять на порядку денному осіб, які приймають рішення. Ми намагаємося, щоб громадськість була відповідно залучена на всіх етапах вирішення проблем, для чого організуємо вивчення громадської думки і збирання коментарів щодо цих питань та надаємо результати громадських консультацій представникам органів влади, відповідальних за рішення. Ми залучаємо місцеві громади до впровадження наших пілотних проектів.

„МАМА-86“ активно працює з інформування громадськості про хід реформ у водному секторі, широко розповсюджуючи матеріали та офіційні документи, з метою залучення зацікавленої громадськості та інших НУО до формування політики та процесу прийняття рішень на всіх рівнях.

Участь громадськості на місцевому рівні

Кожен із регіональних осередків ВЕГО „МАМА-86“ залучає громадськість до впровадження пілотних проектів щодо технічного рішення місцевих проблем питної води. Нашим завданням є зробити ці проекти такими, що впроваджуються місцевою громадою або зацікавленою групою населення.

З іншого боку, в рамках кампанії „Питна вода“ ми вже маємо позитивний досвід участі громадськості у прийнятті рішення на місцевому рівні.

У 1999 році „МАМА-86-Одеса“ організувала круглий стіл „Програма оздоровлення Лузанівки“. Ключовим питанням обговорення була програма „Чиста вода для Лузанівки“, яка була розроблена у співпраці з експертом — професором Грабовським П.А., доктором технічних наук, головою Відділу водозабезпечення та каналізації Одеської державної академії будівництва та архітектури. В роботі круглого столу взяло участь понад 100 учасників. В результаті роботи круглого столу „МАМА-86-Одеса“ ініціювала розробку міської програми „Питна вода для Одеського регіону“. Міська адміністрація запросила „МАМА-86-Одеса“ бути представником від громадськості в офіційній робочій групі з цього питання. Для забезпечення мешканців району Лузанівка безпечною питною водою міська адміністрація встановила в районі пристрій для додаткової очистки води. У 2001 році була підготована та прийнята міська програма зі збереження води. „МАМА-86-Одеса“ зробила значний внесок у розробку цієї програми. Наразі в Одесі йде впровадження цієї програми.

„МАМА-86-Одеса“ продовжує свою активну роботу, що стосується реформування водного сектору та забезпечення прав громадян на здорове довкілля, на безпечну та доступну питну воду та якісні послуги водопостачання та водовідведення, а також розробки механізмів захисту прав громадян (Додаток 3).

У 1998 році „МАМА-86-Артемівськ“ активно лобювала Сесію Міської Ради щодо прискорення впровадження Програми „Питне водопостачання до 2002 року“. Спільно

з експертами „МАМА-86“ підготувала рекомендації/поправки громадськості до міської Програми. Частина з них була розроблена експертом — професором Куликовим Н. І., який підготував проект реконструкції станції очистки стічних вод замість дорогого офіційного проекту будівництва нової. Міська рада ухвалила додаткові заходи щодо впровадження покращення питної води та фінансування будівництва (8 % міського бюджету) у листопаді 1998 року. Додаткові заходи включали: рекомендації громадськості щодо реконструкції станції очистки стічних вод, введення в дію артезіанських свердловин у місті та введення в дію виробництва бутильованої питної води. Головна зацікавлена сторона — „Водоканал“ — прийняв рішення використовувати воду артезіанської свердловини „Красносельская“ з озонуванням як додаткове джерело води для міста.

Проект ВЕГО „МАМА-86“ „Участь громадськості у написанні місцевого плану дій з охорони та гігієни довкілля“ (МПДОГД) був реалізований у містах **Київ, Севастополь та Ніжин** у 2001 році. У рамках проекту відбулася серія міжсекторальних круглих столів для обговорення стану довкілля та здоров'я населення у згаданих містах та заходів, що необхідно вжити для покращення ситуації. Регіональні осередки ВЕГО „МАМА-86“, що беруть участь у кампанії „Питна водна“ та володіють певним досвідом і знаннями в цій сфері, зробили значний внесок під час обговорень та встановлення місцевих пріоритетів. Питання питної води було внесено до усіх МПДОГД.

Активна робота „МАМА-86-Ніжин“ над проектом МПДОГД отримала широку підтримку та довіру з боку громадськості. Завдяки цій підтримці „МАМА-86“ змогла привернути увагу міської влади та водогосподарства до низької якості питної води у місті та досягти реального покращення якості питної води в одному із районів (Додаток 4).

Участь громадськості на національному рівні

Участь ВЕГО „МАМА-86“ у розробці Закону України „Про питну воду та питне водопостачання“

Наприкінці 1999 року Український уряд розпочав роботу над проектом Закону про питну воду та питне водопостачання. НУО отримали реальну нагоду взяти участь у розробці цього документу з самого початку процесу.

У січні 2000 року „МАМА-86“ підготувала перші коментарі до структури та змісту Закону про питну воду та подала їх до робочої групи з розробки закону.

„МАМА-86“ запросила підготувати аналіз існуючого законодавства, що стосується питної води в Україні експерта з права Малишеву Наталію, доктора юридичних наук, Заслуженого адвоката України, Державний інститут права ім. Корецького Національної академії наук. Ці знання були необхідні нам для розуміння, яким чином держава визначає та гарантує права громадян на доступ до безпечної питної води. Матеріали аналізу були представлені та обговорені під час тренінгу у листопаді 2000 року, розповсюджені серед зацікавлених сторін, а також широко застосовувалися мережею „МАМА-86“ для інформування громадськості та консультацій щодо проекту закону. Висновки аналізу були використанні для обґрунтування позиції „МАМА-86“ і розробки поправок до проекту Закону про питну воду.

Протягом 2000-2001 років „МАМА-86“ постійно стежила за ходом розробки проекту закону. Було підготовлено 4 різні проекти закону, що пройшли процедуру узгодження на рівні Ради Міністрів. 18 червня 2001 року Український парламент ухвалив законопроект про питну воду та питне водопостачання у першому читанні. Проект закону, розроблений Державним комітетом з архітектури, будівництва та житлового господарства, було взято за основу для поправок і доопрацювання у другому читанні в Парламенті.

У серпні-вересні 2001 року „МАМА-86“ ініціювала громадські консультації щодо проекту закону. Документ було розповсюджено в мережі „МАМА-86“ та серед інших українських екологічних НУО. „МАМА-86“ запросила взяти участь в обговоренні проекту на місцях представників усіх зацікавлених сторін. У результаті процесу обговорень було зібрано 155 поправок до законопроекту. 1 жовтня „МАМА-86“ організувала громадські слухання щодо цього закону, в яких взяли участь 64 представники громадськості (22 НУО з 11 міст України). Матеріали та резолюція громадських слухань були направлені до владних структур та Комітету Верховної Ради з екологічної політики, що відповідали за редакційну роботу над законом. Відбулося 4 зустрічі робочої групи щодо обговорень поправок та внесення їх до проекту закону. ВЕГО „МАМА-86“ було запрошено взяти участь у цих зустрічах.

В результаті цієї роботи було враховано 45 поправок, що надійшли від громадськості. Серед них, зокрема, пропозиція ВЕГО „МАМА-86“ про проведення громадських слухань щодо питань питної води. Результатом діяльності „МАМА-86“ з розробки закону було досягнення певного прогресу щодо участі громадськості у процесі прийняття рішень та у налагодженні партнерських стосунків між державною владою та громадськістю. Однак ми знаходимося на самому початку шляху до відкритості та прозорості цього процесу. НУО повинні продемонструвати, що вони готові професійно брати участь в обговореннях та представляти думку громадськості представникам влади на місцевому та національному рівнях.

Участь громадськості на міжнародному рівні

Участь ВЕГО „МАМА-86“ в Алматинському процесі

„МАМА-86“ брала активну участь у процесі підготовки до Наради міністрів економіки/фінансів та охорони довкілля з питань управління водними ресурсами та інвестицій у нових незалежних державах (ННД), що відбувалася в Алмати, Казахстан, 16-17 жовтня 2000 року „МАМА-86“ регулярно інформувала українські НУО про процес в Алмати та брала участь у всіх етапах процесу (підготовка коментарів до офіційного документу та Резолюції НУО, участь у регіональних семінарах НУО та Алматинській конференції НУО). Представника організації було обрано делегатом від НУО ННД на Наряду міністрів у Алмати.

„МАМА-86“ широко розповсюджувала матеріали Алматинської наради серед українських НУО, передала їх до Держбуду України, а також інформувала про результати Алматинської наради на різноманітних семінарах, присвячених проблемам водного сектору України.

У рамках Алматинського процесу Спеціальна робоча група з впровадження Програм дій з охорони довкілля для Центральної та Східної Європи організувала першу зустріч Старших посадових осіб, які відповідають за реформування водного сектору в ННД, що відбулася 10-11 вересня 2001 року у Києві, Україна. У зустрічі взяли участь експерти з ННД, ОЕСР і Центральної та Східної Європи, представники міжнародних фінансових інституцій, бізнесових кіл, донори та НУО.

Особливу увагу на зустрічі було приділено обговоренню соціальних аспектів реформування водного сектору. Секретаріат Спеціальної робочої групи запросив ВЕГО „МАМА-86“ взяти участь у зустрічі та поділитися досвідом щодо участі громадськості у реформуванні водного сектору в ННД. ВЕГО „МАМА-86“ представила доповідь „Права споживачів та участь громадськості у процесі прийняття рішення у водному секторі“. Під час обговорення питання було визнано, що споживач відіграє значну роль у впровадженні реформ. У висновках зустрічі було відзначено, що необхідно підготувати спеціальний семінар з питань залучення громадськості до реформ у водному секторі.

Семінар щодо захисту прав споживачів та участі громадськості в реформуванні водного сектору в ННД відбувся у Парижі, 4-5 березня 2002 року. ВЕГО „МАМА-86“ було запрошено як експерта для представлення питання на обговорення.

Протокол про цивільну відповідальність

„МАМА-86“ є членом Пан-європейсько ЕКО-Форуму і бере активну участь у роботі Водної робочої групи (ВРГ). На Стратегічній зустрічі ЕКО-Форуму, що проходила 14-16 вересня 2000 року у Києві, учасники вирішили закликати уряди розробити та підписати у Києві Протокол про відповідальність до Гельсінської Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків (1992 рік).

ВРГ ЕКО-Форуму визнала пріоритетом своєї діяльності участь у процесі розробки Протоколу про цивільну відповідальність. Протокол розглядається як юридично обов'язковий міжнародний інструмент для вирішення питання цивільної відповідальності за шкоду заподіяної транскордонним впливом від аварій, пов'язаних з водою. „МАМА-86“ як координатор ВРГ організує підготовчу роботу та обговорення позиційного документу.

Перший документ — позиція ЕКО-Форуму щодо зазначеного питання — був підготовлений ВРГ та представлений на спеціальному спільному засіданні Зустрічі сторін Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер та Конференції сторін Конвенції про транскордонний вплив промислових аварій, що відбулося у Женеві 2-3 липня 2001 року.

У листопаді 2001 року у Женеві відбулася перша зустріч Міжурядової робочої групи з цивільної відповідальності, на якій було обговорено та розглянуто попередні матеріали для роботи над Протоколом. Нині процес розробки Протоколу триває. ЕКО-Форум висловив готовність та бажання працювати над розробкою та реалізацією положень Протоколу. ВРГ планує представити формулювання статті 11бїс „Про доступ до інформації, участь громадськості та правосуддя“ Протоколу на Четвертій зустрічі Міжурядової робочої групи з цивільної відповідальності, що відбудеться у вересні 2002 року.

Стійке управління басейнами річок: співпраця у транскордонному контексті

Нині зрозуміло, що покращення якості питної води, в основному, залежить від якості води у джерелах водопостачання. Головними джерелами питної води в Україні є поверхневі води (річки та озера). Основою для вирішення проблем якості води є басейновий підхід.

У рамках проекту МАТРА „МАМА-86“ організувала тренінг для учасників кампанії „Питна вода в Україні“ щодо басейнового підходу та його впровадження в Україні. Ми запросили експертів з Міністерства екології та природних ресурсів України, Дніпровського проекту ГЕФ, а також експертів з Росії представити засади басейнового підходу та проблеми його впровадження. Отриманні знання дали можливість учасникам тренінгу глибше зрозуміти місцеві водні проблеми та можливі шляхи їх вирішення.

Регіональні осередки ВЕГО „МАМА-86“, що беруть участь у кампанії „Питна вода“, працюють в басейнах рік Дніпра, Дністра та Сіверського Дінця. Ми підтримуємо та розвиваємо транскордонну співпрацю з НУО та іншими зацікавленими сторонами. „МАМА-86“ є одним із засновників і активним учасником Асоціації захисників Дністра — „Еко-Тірас“, зокрема, „МАМА-86-Одеса“ бере активну участь у діяльності Асоціації.

„МАМА-86-Маріуполь“ провела у березні 2001 року семінар щодо екологічних проблем Азовського моря „Хімічне забруднення Азовського моря, погіршення екосистеми моря та небезпечний план будівництва нового нафтового терміналу в Маріуполі“. Одним із результатів семінару була ідея створення мережі НУО Азовського моря, що зараз знаходиться у процесі становлення. Після проведення тренінгу для учасників кампанії з питань басейнового підходу „МАМА-86“ встановила партнерські стосунки із російськими НУО, що, сподіваємося, будуть розвиватися у майбутньому.

Співпраця НУО басейну р. Дністер

Проблеми транскордонної р. Дністер стали надзвичайно актуальними та потребують міжнародної співпраці для вирішення. Для мільйонів мешканців (включаючи 2,5 млн. населення Одеської області) Дністер є головним джерелом питної води, яке нині є надзвичайно забрудненим.

З метою розробки інтегрованого захисту та управління р. Дністер українські та молдовські НУО провели регіональний еко-форум у Кишиневі (жовтень 1999 року) та заснували Асоціацію захисників Дністра — „Еко-Тірас“; „МАМА-86“ була одним із засновників асоціації і активно підтримує її роботу.

Пріоритетною діяльністю „Еко-Тірас“ є охорона, збереження екосистем ріки та розвиток екотуризму в регіоні. У 2000 році Міністерство охорони довкілля Молдови підготувало проект Дністерської конвенції та запропонувало Україні підтримати процес підготовки Конвенції. Наразі пріоритетним завданням для „Еко-Тірас“ є лобювання розробки проекту Конвенції та її підписання. Для цього у грудні 2000 року „МАМА-86“ організувала міжнародну конференцію НУО, що працюють в басейні р. Дністер, з Молдови та України для обговорення проекту документу та підготовки коментарів НУО.

У березні 2001 року представники „Еко-Тірас“ розпочали новий етап переговорів з Українським Міністерством щодо питання Конвенції. Водночас українська сторона розпочала будівництво нової автомагістралі через територію плавнів в нижній течії Дністра. Рішення було прийняте місцевою владою без проведення відкритих обговорень та екологічної експертизи проекту.

Екологічні НУО спільно з місцевими жителями організували акцію за припинення будівельних робіт у плавнях Дністра. Понад 50 екологічних НУО підписали лист Президентам України та Молдови з вимогою припинити руйнування залишків природних болотних екосистем Дністра. У серпні 2001 року „МАМА-86-Одеса“ та 5 інших українських екоНУО провели громадські слухання „Врятуємо плавні Дністра“, в яких взяли участь 120 представників місцевої влади та громади, науковців, НУО з України, Молдови та Придністров'я, експерти з Нідерландів та Великої Британії. Метою слухань було привернути увагу держави до екологічних проблем району Дністровських плавнів, розвиток демократичних механізмів вирішення екологічних проблем та залучення громадськості до вирішення цих проблем регіону. Нині не існує остаточного рішення щодо майбутнього будівництва автостради, однак внаслідок протестів громадськості та проведення громадських слухань будівництво тимчасово припинено.

*****

Кампанія „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“ покликана сприяти укріпленню почуття власності у громадян та персональної відповідальності за національні ресурси, якими є наші ріки, озера і моря. Кампанія має на меті не лише виховання раціональних споживачів, а радше виховання активних громадян — рушійної сили впровадження ідеї стійкого управління, охорони та використання водних ресурсів.

Наша адреса:

22, вул. Михайлівська, 01001, Київ, Україна

Тел.: +380 (44) 228-31-01, 228-77-49

Тел./факс: +380 (44) 229-55-14

Електронна адреса: info@mama-86.org.ua

Веб-сторінка: www.mama-86.org.ua

Додаток 1

Результати аналізу якості водопровідної питної води в районах м. Києва у період весняного паводку 2000-2001 рр.

Аналіз проведено Лабораторією іонного обміну та адсорбції,
Відділення інженерної хімії,
Національний технічний університет України (КПІ)
Керівники роботи:
Мітченко Тетяна, професор, доктор технічних наук
Макарова Наталія, кандидат наук

Таблиця 1. Результати аналізу водопровідної питної води у Дніпровському р-ні за показниками кольоровості, каламутності, вмісту заліза, вмісту алюмінію, 2000 р.

Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Дніпровський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	11.04.2000	34	1,4	0,15	0,47
	04.05.2000	44	0,7	0,15	0,65
	11.05.2000	34	1,4	0,15	0,47
	24.05.2000	31	1,0	0,11	0,40
	05.06.2000	28	1,4	0,14	0,41

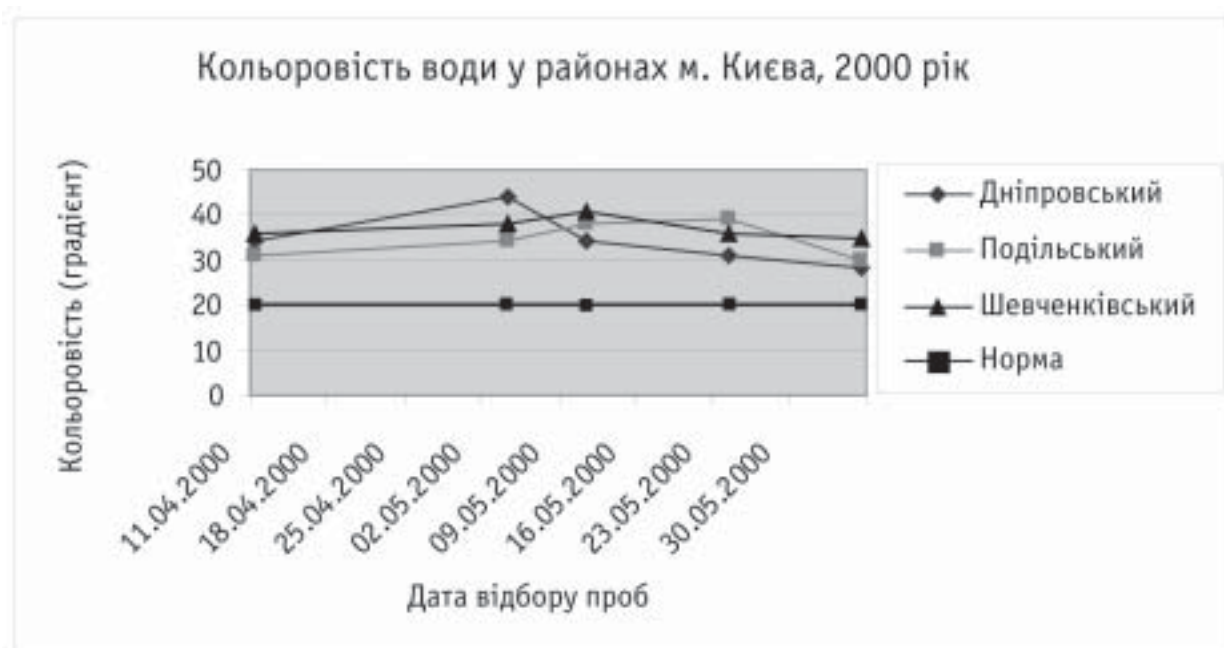
Таблиця 2. Результати аналізу водопровідної питної води у Подільському р-ні за показниками кольоровості, каламутності, вмісту заліза, вмісту алюмінію, 2000 р.

Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Подільський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	19.04.2000	31	1,4	0,37	0,45
	05.05.2000	34	0,3	0,17	0,52
	12.05.2000	38	0,3	0,25	0,43
	24.05.2000	39	0,9	0,30	0,23
	06.06.2000	30	0,3	0,19	0,21

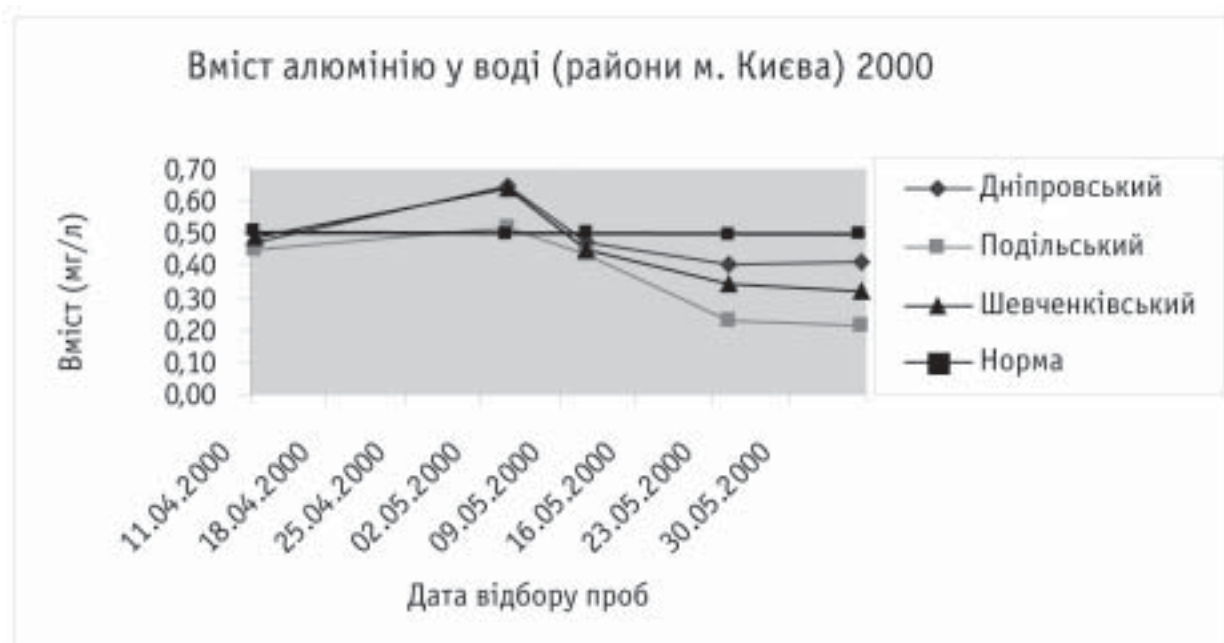
Таблиця 3. Результати аналізу водопровідної питної води у Шевченківському р-ні за показниками кольоровості, каламутності, вмісту заліза, вмісту алюмінію, 2000 р.

Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Шевченківський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	20.04.2000	36	1,2	0,15	0,49
	05.05.2000	38	0,9	0,16	0,64
	11.05.2000	41	0,6	0,14	0,45
	24.05.2000	36	0,7	0,12	0,34
	06.06.2000	35	0,7	0,11	0,32

Малюнок 1. Показники кольоровості води у трьох районах м. Києва, 2000 р.

Малюнок 2. Вміст алюмінію у водопровідній питній воді у трьох районах м. Києва, 2000 р.

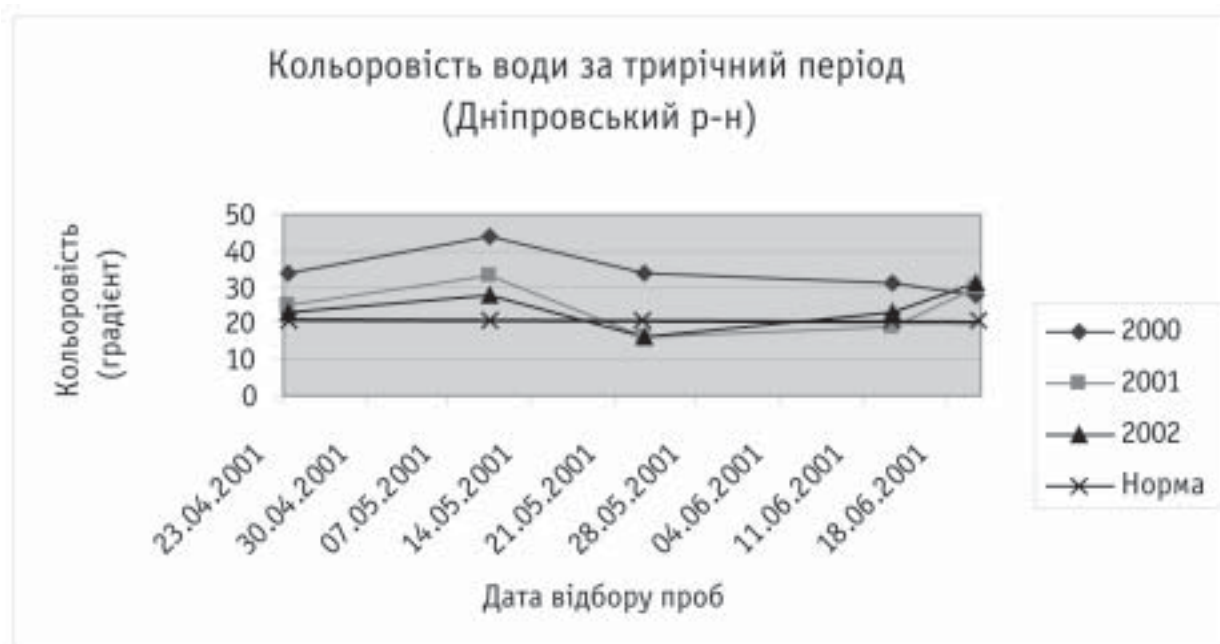
Таблиця 4-6. Результати аналізу водопровідної питної води у Дніпровському р-ні за показниками кольоровості, каламутності, заліза та алюмінію, 2000-2002 рр.

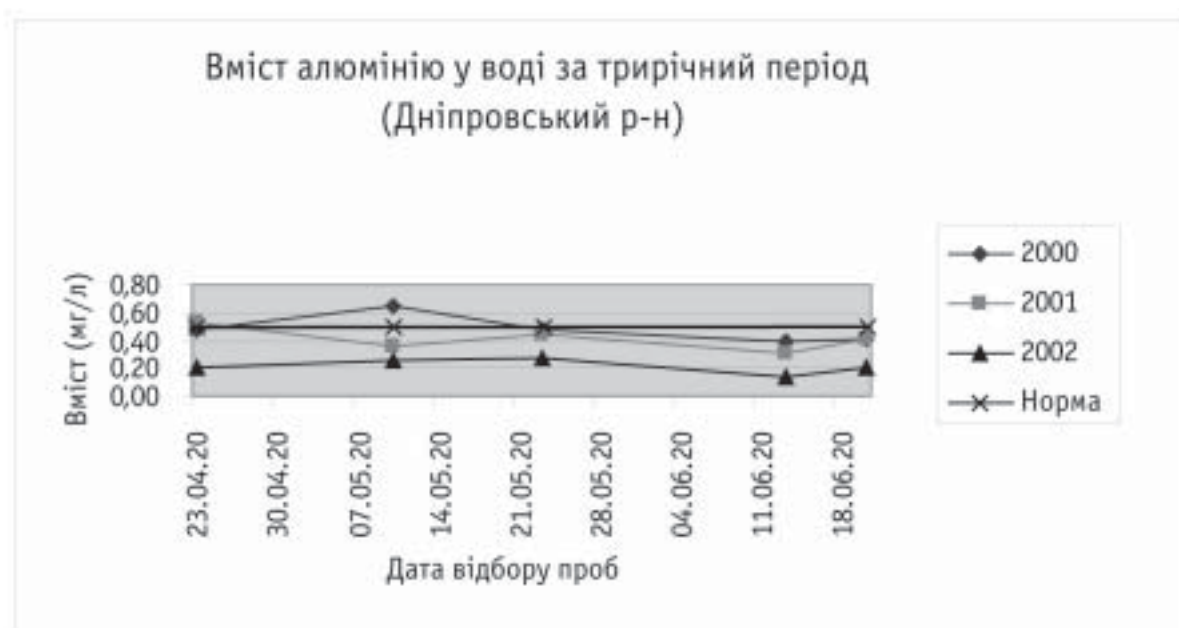
Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Дніпровський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	11.04.2000	34	1,4	0,15	0,47
	04.05.2000	44	0,7	0,15	0,65
	11.05.2000	34	1,4	0,15	0,47
	24.05.2000	31	1,0	0,11	0,40
	05.06.2000	28	1,4	0,14	0,41

Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Дніпровський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	23.04.2001	25	0,8	0,07	0,52
	10.05.2001	33	0,9	0,33	0,35
	23.05.2001	16	0,3	0,08	0,45
	13.06.2001	19	0,8	0,05	0,30
	20.06.2001	30	0,8	0,04	0,41

Район м. Києва	Дата відбору проб	Показники якості води			
		Кольоровість	Каламутність	Залізо	Алюміній
Дніпровський		град.	мг/л	мг/л	мг/л
	24.04.2002	23	0,3	0,05	0,21
	07.05.2002	28	0,3	0,15	0,25
	21.05.2002	16	0,1	0,07	0,28
	04.06.2002	23	0,5	0,07	0,14
	18.06.2002	31	0,8	0,06	0,21

Малюнок 3. Показники кольоровості води у Дніпровському р-ні, 2000-2002 рр.

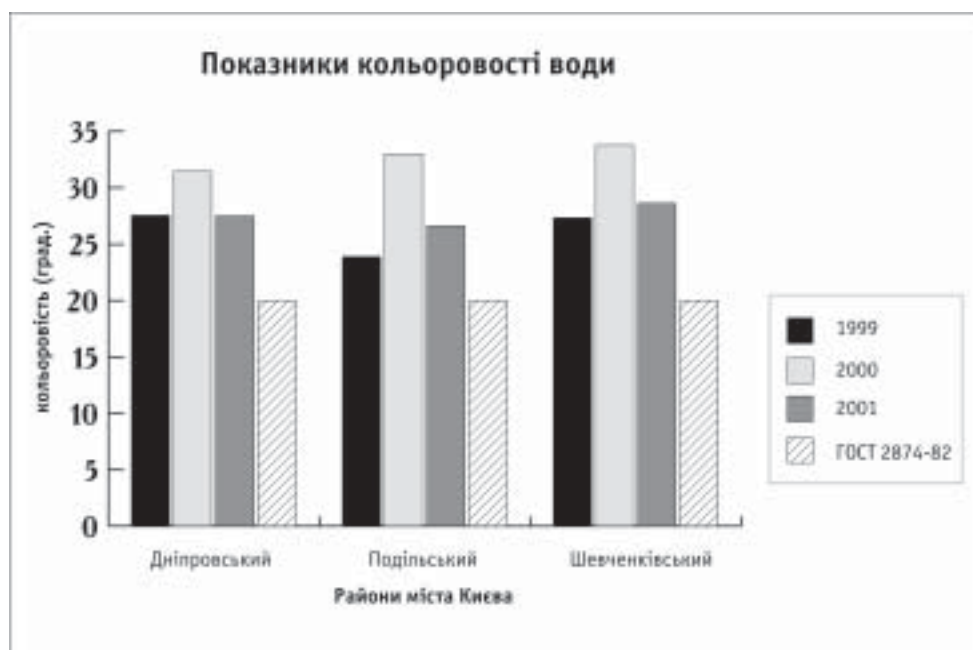

Таблиця 7. Середні значення показників кольоровості води у трьох районах м. Києва (Дніпровський, Подільський, Шевченківський) у 1999, 2000 і 2001 рр.

Райони \ Роки	1999	2000	2001	ГОСТ 2874-82
Дніпровський	27,55556	31,44444	27,5	20
Подільський	23,88889	33	26,625	20
Шевченківський	27,33333	33,7778	28,625	20

Малюнок 4. Порівняння середніх значень показників кольоровості води у трьох районах м. Києва (Дніпровський, Подільський, Шевченківський) у 1999, 2000 і 2001 рр.

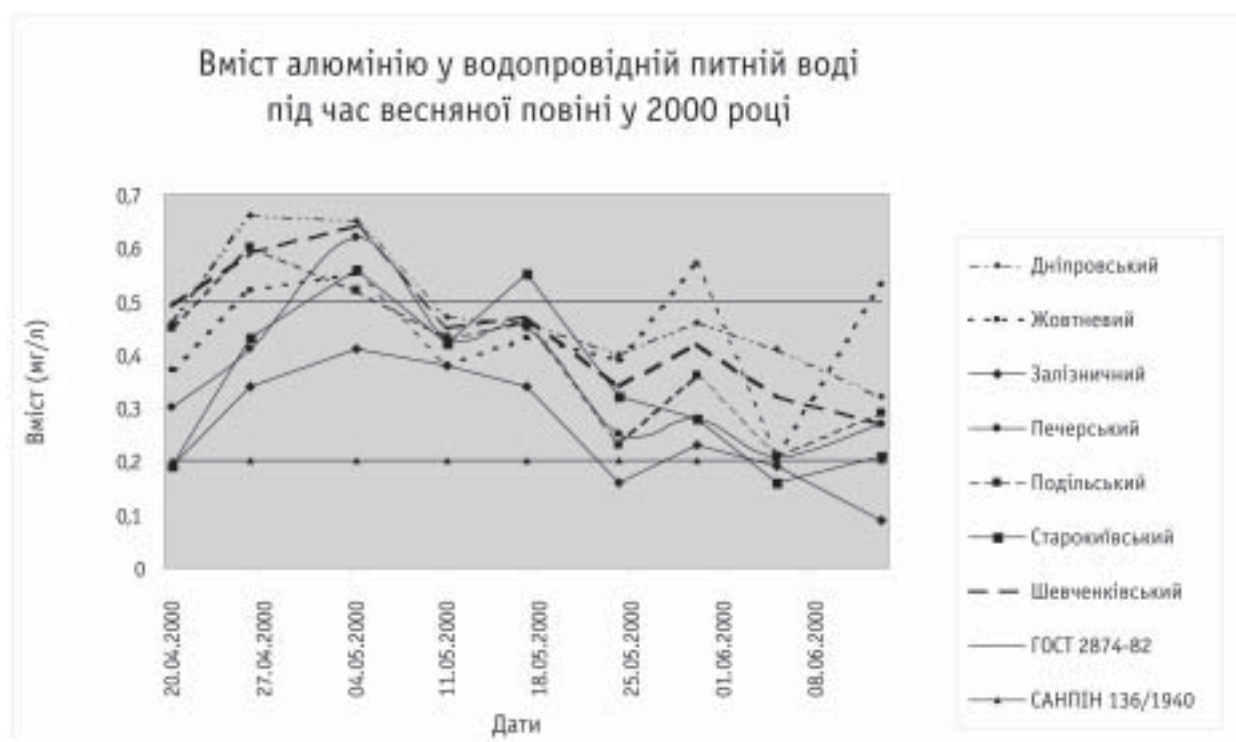

Таблиця 8. Вміст алюмінію у водопровідній питній воді 8-ми районів м. Києва у 2000 р.

Райони	Дати										Середнє значення
	20.04.2000	26.04.2000	04.05.2000	11.05.2000	17.05.2000	24.05.2000	30.05.2000	05.06.2000	13.06.2000		
Дніпровський	0,46	0,66	0,65	0,47	0,46	0,4	0,46	0,41	0,32	0,476667	
Жовтневий	0,37	0,52	0,55	0,38	0,43	0,39	0,57	0,21	0,53	0,438889	
Залізничний	0,19	0,34	0,41	0,38	0,34	0,16	0,23	0,19	0,09	0,258889	
Печерський	0,3	0,41	0,62	0,43	0,45	0,25	0,28	0,21	0,27	0,357778	
Подільський	0,45	0,6	0,52	0,43	0,46	0,23	0,36	0,21	0,29	0,394444	
Старокіївський	0,19	0,43	0,56	0,42	0,55	0,32	0,28	0,16	0,21	0,346667	
Шевченківський	0,49	0,59	0,64	0,45	0,47	0,34	0,42	0,32	0,27	0,443333	
Мінський	0,11		0,08							0,103333	
ГОСТ 2874-82	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
СанПІН 136/1940	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	

Малюнок 5. Порівняння вмісту алюмінію у водопровідній питній воді 8-ми районів м. Києва у 2000 р.

Додаток 2

Вода та інфекційна захворюваність

д.м.н. Г.І. Корчак

Інститут гігієни і медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України

Вода належить до головних складових життєзабезпечення людини. Людина вживає воду протягом усього свого життя, тому її можна віднести до фактора постійного хронічного впливу. Звідси випливають особливі вимоги до якості води.

Основним джерелом водопостачання є поверхневі водойми. Вони становлять близько 80 % від суми всіх водозаборів. Як відомо, поверхневі водойми (ріки, озера, ставки, моря) найбільш підлягають забрудненню за рахунок господарсько-побутових, промислових стічних вод, поверхневого стоку, судноплавства, рекреації, повітряного аерозолу та ін.

Одним з найбільш шкідливих забруднювачів є забруднення небезпечними для здоров'я людини біологічними об'єктами. До них відносяться численні бактерії, віруси, збудники протозойних і паразитарних інфекцій. Можна сказати, що всі збудники, які виділяє людина і тварини у зовнішнє середовище, теоретично, можуть потрапляти у воду і при недостатньо ефективній водопідготовці проникати в організм і інфікувати все нові і нові групи людей та тварин.

Мікроорганізми мають надзвичайно малі розміри (мілімікрони й нанометри). Крім того, багато хто з них, особливо віруси, цисти, ооцисти, яйця гельмінтів, високостійкі до дезинфектантів. У силу цього процес очищення води є досить складним, і для одержання безпечної води треба використовувати високоефективні технології. На жаль, у багатьох країнах, у тому числі й в Україні, склалася така парадоксальна ситуація, коли рівень антропогенного забруднення джерел водопостачання істотно зріс, а функціонуюча застаріла технологія водопідготовки не в змозі ефективно очищати воду, тобто гарантувати її якість у відношенні збудників інфекційних захворювань, особливо вірусних, протозойних і паразитарних.

Показники якості води та інфекційна захворюваність, перш за все, обумовлені якістю води джерел водопостачання. У таблиці наведена якість води водоймищ I та II категорій та виділення з них збудників гострих кишкових інфекцій. В основному, це збудники шигельозів та сальмонельозів. В середньому, кожна п'ята проба води водоймища була нестандартною, що свідчить про їх інтенсивне забруднення кишковою мікрофлорою теплокровних, що підтверджує пряме виділення збудників гострих кишкових інфекцій в 0,6-3,3 % досліджених проб.

Головною причиною такого становища є скид у водоймища стічних вод, що мають низький рівень очищення за санітарно-хімічними показниками і майже у 100 % випадків не досягають необхідного ступеня очистки за мікробіологічними показниками (колі-індекс — 1000, залишковий активний хлор — 1,5 мл/г). Така ситуація ускладнюється великим об'ємом стічних вод, які утворюються на території України внаслідок надзвичайної урбанізації. Зокрема, в Україні на 1 га припадає 19,6 м³ стічних вод, в Росії — 6,6 м³, у Білорусії — 3,9 м³. Важливим негативним фактором є також повсюдне порушення зон санітарної охорони. Суттєве зниження дії цих факторів можливе через удосконалення законодавчої бази, яка б, в першу чергу, передбачала економічні важелі.

Таблиця. Якість води відкритих водоймищ за мікробіологічними показниками.

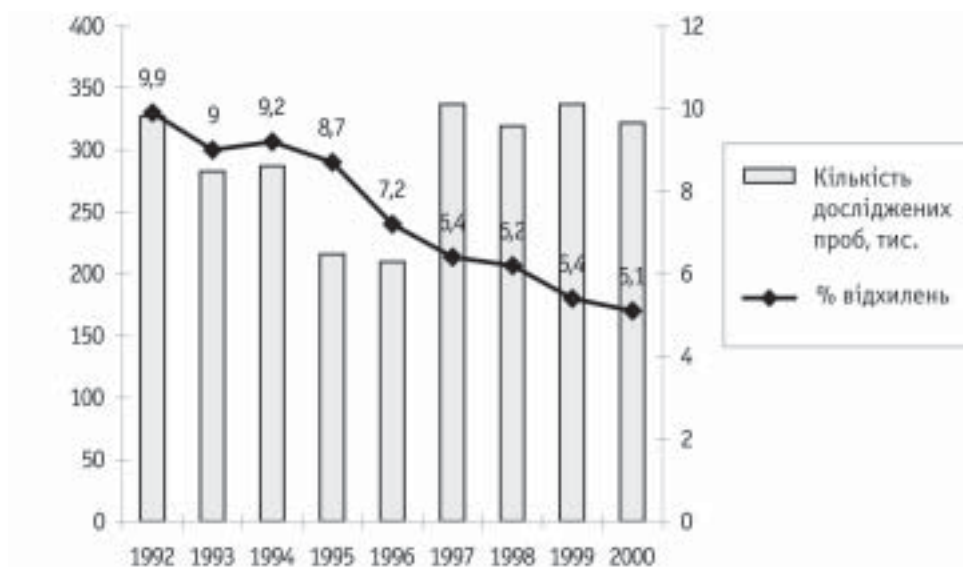
Роки	Водойми I категорії		Водойми II категорії	
	% нестандартних проб за наявністю кишкових паличок	% виділення збудників інфекційних захворювань	% нестандартних проб за наявністю кишкових паличок	% виділення збудників інфекційних захворювань
1997	22,6	3,3	20,8	0,55
1998	22,9	1,4	18,8	0,6
1999	20,1	3,0	19,7	0,9
2000	14,2	2,1	20,0	1,6

Якість води централізованого водопостачання наведена на малюнку, із якого видно, що процент нестандартних проб знизився з 1992 до 2000 року майже у 2 рази, й останній показник — 5,1 % — відповідає вимогам європейських стандартів. Водночас більш поглиблений аналіз вказує на високий відсоток проб із коли-індексом 20 і більше. В середньому, він досягає 2,7 %, що скоріш за все свідчить про наявність аварійних ситуацій у розподільчій мережі.

Низькою є також якість води децентралізованого водопостачання. Процент нестандартних проб знаходиться в межах 24,1-26,8, що безпосередньо загрожує здоров'ю населення.

Указана якість води обумовила спалахи гострих кишкових інфекцій, які спостерігаються в Україні щорічно. За десять років офіційно зареєстровано 59 спалахів водного характеру, більшість з яких пов'язана із забрудненням водопровідної води внаслідок аварійних ситуацій у водопровідних та каналізаційних мережах, на що вказується вже багато років поспіль. І, на жаль, ситуація залишається вкрай незадовільною.

Малюнок. Кількість досліджень та питома вага проб питної води централізованого водопостачання, що не відповідають вимогам ДЕСТу за мікробіологічними показниками, в Україні в 1992-2000 рр.

Особливу увагу звертають на себе спалахи черевного тифу, які щорічно реєструються у Закарпатській області (м. Свалява). Цей район можна вважати ендемічним за захворюваністю на черевний тиф. Часткова реконструкція водопостачання, що була проведена, призвела до зменшення кількості спалахів (усього 2 протягом 1997-2001 рр.), але не до повної ліквідації цієї нині досить рідкої в Європі інфекції.

Слід вказати також на циркуляцію у південній частині України (Донецька та Миколаївська області) збудника холери. Протягом 1997-2001 рр. був зареєстрований лише один спалах холери у 1999 році у Маріуполі (Донецька область). Але виділення збудника з відкритих водоймищ (річки, прибережна смуга моря) має місце щорічно.

Виділення збудника холери з водних об'єктів свідчить про постійну загрозу виникнення інфекції на даній території та поширення за її межі. Запроваджені профілактичні заходи частково уповільнили періодичність спалахів, але наявні рівні комунального благоустрою, нестача питної води та скид неочищених комунальних стічних вод роблять неможливим попередження виникнення холери та, тим більше, її ліквідацію. Нині маємо підставу висловити припущення, що р. Кальміус є природнім вогнищем розповсюдження холерного вібріона.

На окрему увагу заслуговує аналіз якості води за вірусологічними показниками та захворюваність на вірусні інфекції. Недостатня кількість вірусологічних лабораторій не дозволяє проводити регулярний моніторинг циркуляції збудників вірусних інфекцій та ефективності водопідготовки відносно вірусів. Проте можна вважати, що головним є не відсутність регулярного моніторингу, а відсутність належного бар'єра відносно вірусів на очисних спорудах.

Розроблений національний документ — Державні санітарні правила і норми „Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого водопостачання“, затверджений Наказом МОЗ України за № 383 від 23.12.96 р. — передбачає більш високі вимоги до якості води за санітарно-хімічними та мікробіологічними показниками (введено визначення кишкових бактеріофагів, ентеро-, рота-, аденовірусів, збудників паразитарних інфекцій). Але, на жаль, введення в дію цього прогресивного документу, що дозволило б вимагати впровадження відповідних нових технологій, затримується.

Актуальність для України цього питання засвідчує захворюваність на ВГА, водний шлях розповсюдження якого не викликає сумніву. Притаманна цій інфекції циклічність перебігу обумовила зниження захворюваності в останні роки, що не суперечить особливостям перебігу інфекційного процесу. Багаторічні дані свідчать, що Україна посідає одне з провідних місць із захворюваності на ВГА в Європі.

Високий рівень захворюваності на ВГА відмічається у південних та східних регіонах, тобто там, де має місце нестача доброякісної води. Найвища захворюваність спостерігається у Миколаївській та Дніпропетровській областях, а також у Криму.

Протягом останніх років також реєструються спалахи інших ентеровірусних інфекцій та гастроентериту, викликаного ротавірусами. Найбільш небезпечним був спалах ротавірусної інфекції у м. Одеса та Білгород-Дністровському районі Одеської області у 2000 році. Зареєстровано 3143 особи, що захворіли.

Одеса отримує воду з р. Дністер, яка випробовує на собі високе антропогенне навантаження і відноситься до водоймищ II-III категорії за хімічними та мікробіологічними показниками. Водопостачання Одеси заслуговує особливої уваги, бо знаходиться на критичному рівні. Проте багаторічні пропозиції та вимоги до якості води санітарно-епідеміологічної служби і громадськості міста не мають належних наслідків.

Використання показників мікробного забруднення водних об'єктів України та інфекційна захворюваність населення дозволили представити у загальних рисах незадовільний стан водопостачання у країні, обумовлений комплексом факторів, зокрема:

- забруднення джерел водопостачання стічними водами;
- недотримання або відсутність зон санітарної охорони поверхневих і підземних джерел водопостачання;
- використання застарілих технологій водопідготовки, неефективних у відношенні очистки і знезараження води від збудників вірусних інфекцій;
- незадовільний стан водопровідних мереж;
- недостатнє використання підземних джерел для централізованого водопостачання;
- відсутність законодавчої бази, яка б стимулювала модернізацію малоефективних систем водопідготовки.

Додаток 3

Участь громадськості у вирішенні екологічних проблем: досвід Лузанівки. Активізація ролі жінок у вирішенні екологічних проблем

*Слесаренко Світлана
директор „МАМА-86-Одеса“*

Найбідніші верстви населення, як правило, живуть у найскрутніших екологічних умовах та потерпають від негативної дії екологічних чинників на здоров'я своїх родин. Економічна скрута, масове безробіття, екологічна криза і, як наслідок, глибока депресія та зневіра у власні сили, — така доля спіткала переважну більшість Лузанівських родин.

Саме екологічні проблеми за місцем проживання надихнули мешканок у недалекому минулому курортного мікрорайону міста Одеси Лузанівка об'єднатися з метою боротьби за виживання своїх родин та захисту конституційного права на чисте та безпечне довкілля.

Життєдайну науку — екологію — мешканці Лузанівки пізнавали не за підручниками та плакатами, а перетинаючи розливи каналізаційних вод біля порогу своєї оселі та дихаючи отруйними випарами станції, що промивала цистерни з-під нафти недалеко від їхніх домівок.

Протягом багатьох років у курортній Лузанівці накопичувалися одночасно дві проблеми, які врешті-решт спричинили ситуацію екологічного лиха, що охопила увесь мікрорайон.

З одного боку, через відсутність необхідних каналізаційних потужностей у цьому районі житлові будинки час від часу підтоплювалися каналізаційними водами. Внаслідок цього більшість помешкань стали аварійними та непридатними для житла. З іншого боку, небезпечне сусідство із залізничною станцією „Одеса-Сортувальна“, де з 1938 року відкритим способом промивалися цистерни від нафти, отруїло життя лузанівцям у прямому і переносному розумінні цього слова. Перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин в атмосферному повітрі житлових кварталів сягало подекуди десятки та сотні разів. Останньою краплею, що увірвала терпець мешканців мікрорайону та викликала соціальний вибух, стала одночасна смерть у березні 1996 року одразу шістьох мешканців одного з Лузанівських будинків, розташованих поруч зі станцією промивки цистерн від нафти. На момент створення у 1997 році ініціативної групи „МАМА-86-Одеса“ молоді жінки вже дуже добре знали, які саме екологічні чинники негативно впливали на стан здоров'я їх родин. Свою діяльність організація спрямувала на роботу з місцевим населенням, що несло тягар екологічних негараздів в мікрорайоні. Для вирішення екологічних проблем були проведені різні заходи, кульмінацією яких стало масове подання позовів до суду. Одразу 80 мешканців Лузанівки звернулися до суду зі скаргою на бездіяльність органів місцевої влади. Юридичне забезпечення цієї акції надала організація „ЕкоПраво-Київ“, яка консультувала громадян та надавала адвокатські послуги у судових органах. Широке публічне висвітлення у засобах масової інформації подій із залів суду спричинило відповідну та адекватну реакцію з боку владних структур. Вони активно почали шукати шляхи вирішення

екологічних проблем Лузанівки, спираючись при цьому на громадські організації. І, хоча співпраця владних структур з громадськими організаціями не була простою та безхмарною, спільна мета приборкала всі негаразди. Цілеспрямована лобістська діяльність владних структур та громадських організацій у Верховній Раді та у Кабінеті Міністрів України давала відчутні результати. З резервного фонду Кабінету Міністрів України було виділено 14 мільйонів гривень на добудову каналізаційно-насосної станції КНС-10А, що була вкрай необхідна для нормалізації життя мешканців Лузанівки. На запит зборів територіальної громади мікрорайону „Лузанівський“ Одеська міська рада надала кошти на проведення екологічної експертизи у мікрорайоні.

Представники громадської організації „МАМА-86-Одеса“ увійшли до складу робочої комісії з написання проекту рішення сесії Одеської міської ради „По вирішенню екологічних проблем Лузанівки“. Були різні погляди на шляхи та засоби вирішення цих проблем, але особливо гострі суперечки точилися навколо строків закриття екологічно небезпечного об'єкту — станції промивки цистерн від нафти. „Невідомі“ лобістські сили намагалися відтягнути час закриття до 2005 року. Представники громадських організацій обговорювали з мешканцями Лузанівки всі документи та питання, що виносилися на сесію міської ради. Це був чи не єдиний випадок в історії міста, коли прості одесити обговорювали проекти рішень міської ради ретельніше найзавзятіших депутатів. Тож, коли відчувався брак розуміння з боку депутатів, особливо з питань реалізації права громадян на участь в прийнятті екологічно значимих рішень, люди виходили під стіни приміщення, де проходила сесія Одеської міської ради та вели роз'яснювальну роботу серед депутатів. В нагоді стала і Оргуська конвенція, 150 ксерокопій якої були розповсюджені серед депутатів та представників місцевої влади.

Також була проведена акція „прямий телефонний зв'язок з депутатами“, коли телефонні номери — і службові, і домашні — всіх депутатів Одеської міської ради були надані мешканцям Лузанівки для роз'яснювальної роботи. Через півроку такого спілкування весь депутатський корпус Одеської міської ради вже діяв за наказами виборців і підтримував заходи, що були схвалені мешканцями цього бунтівничого району.

У грудні 1999 року сесія міської ради під тиском громадськості прийняла історичне рішення про закриття у грудні 2000 року станції по промивці цистерн від нафти. Але вже у вересні 2000 року стала реальною загроза невиконання цього рішення. Представники „МАМА-86-Одеса“ звернулися за підтримкою до екологічної громадськості Європи, представники якої у цей час зібралися на стратегічну зустріч Еко-Форуму у Києві. Більше, ніж 100 делегатів з понад 30 країн Європи звернулися до мера Одеси та депутатів Одеської міської ради з проханням підтримати місцевих мешканців та закрити небезпечний об'єкт.

2000 рік був роком здійснення найзаповітніших мрій мешканців Лузанівки — стала до ладу новісінька каналізаційно-насосна станція, а екологічно небезпечний об'єкт в охоронній зоні Чорного моря та Куяльницького лиману було ліквідовано. Владні структури ліквідували джерело постійних соціальних заворушень і зрозуміли, що співпраця з громадськими організаціями та простими громадянами на шляху до вирішення соціальних та екологічних проблем дає набагато вагоміші та ефективніші результати, ніж ізольовані зусилля, а спільна лобістська діяльність на національному рівні дала ще й значимі фінансові результати. Прості громадяни відчули силу свого голосу та вагомість спільних зусиль на шляху подолання будь яких негараздів. Громадські ж організації набули досвіду лобювання на місцевому, національному і міжнародному рівні та зміцнили свій вплив і авторитет.

Набутий досвід та знання вже скоро знадобилися для вирішення нової проблеми. Коли мешканці Лузанівки почали отримувати неймовірні рахунки за споживання питної

води, що в деяких випадках сягали 50 % їх злиденного доходу, вони одразу стали телефонувати на „гарячу“ екологічну лінію громадської організації „МАМА-86-Одеса“ — „Еко-Телефон“. Зовсім мало часу пішло на те, щоб розібратися, що ці рахунки незаконні.

Лузанівка є найнижчою точкою міста, і через проектно-технічні помилки тут, особливо у нічний час, спостерігаються наднормативно високі показники тиску у мережі водопостачання. Це тягне за собою швидку зношеність мереж водопостачання та високі втрати води. За цих умов монополіст-водопостачальник замість того, щоб вирішувати проблему надвисоких втрат, переклав її на плечі споживачів. В багатоквартирних будинках були встановлені будинкові лічильники води. Проблема постала, головним чином, для найбідніших верств населення — багатодітних родин та літніх людей. Більш заможні люди одразу ж купили квартирні лічильники води і забули про проблему. Споживачам нараховували плату за показниками будинкових лічильників води, що враховували як спожиту ними воду, так і втрати води через зовнішні та внутрішні мережі будинків, нераціональне використання води їх несвідомими сусідами.

Організація „МАМА-86-Одеса“ вказала організації-водопостачальнику та експлуатуючій організації на незаконність їх дій, посилаючись на чинне законодавство, що вимагає підписання угоди зі споживачами та інформування споживача про зміну умов оплати та обслуговування. Все це не було зроблено. „МАМА-86-Одеса“ підготувала проект рішення сесії Одеської міської ради щодо захисту прав споживачів питної води і розпочала лобювання його прийняття. Але тільки після того, як одночасно в кількох місцях виникли „водні“ бунти споживачів через такі ж обставини, Одеський Міський голова наказом скасував практику незаконних нарахувань та затвердив запропоноване громадською організацією Положення „Про порядок встановлення квартирних лічильників“.

За нашими підрахунками, тільки в мікрорайоні „Лузанівський“, де мешкає 12 тисяч осіб, незаконно було нараховано 200 тисяч гривень, а по місту ця цифра перевищує 5 мільйонів гривень. Громадській організації „МАМА-86-Одеса“ вдалося повернути 4,5 тисячі гривень мешканцям тільки одного дому, але ми вказали шлях вирішення проблем багатьом. То ж тепер кожен, хто зателефонує на „Еко-Телефон“ в Одесі за номером: (048) 715-50-55, отримає інформацію, як захистити свої права на безпечну та доступну за ціною питну воду і чисте довкілля, як повернути незаконно вилучені кошти за надання неякісних послуг.

Додаток 4

Участь громадськості в питаннях покращення якості питної води

Валентина Щокіна

Голова організації „МАМА-86-Ніжин“

Понад рік жителі Ніжина, що мешкають в одному з найбільших у місті мікрорайоні заводу „Прогрес“ (8 тисяч населення), споживали неякісну водопровідну воду. Неодноразові звернення громадян до відповідних служб щодо поганої якості питної води залишалися без відповіді.

Навесні 2001 року, втративши терпіння і надію на вирішення їхньої проблеми, жителі мікрорайону звернулися за допомогою до міської екологічної організації „МАМА-86-Ніжин“. Вони розповіли, що вже майже рік тягнеться їхнє „ходіння по мукам“.

Коли члени „МАМА-86-Ніжин“ детально ознайомились із скаргами населення, то з'ясувалося, що люди, головним чином, скаржилися на запах дусту й болота у водопровідній воді, через що неможливо пити воду та готувати на ній їжу. А на запити громадян щодо якості води санітарна служба міста та представники влади не лише не відповідають, а, більше того, не вірять скаржникам, посилаючись на офіційну інформацію, згідно якої вода у цьому районі нормальної якості.

Усні звернення представників „МАМИ-86-Ніжин“ до відповідних природоохоронних та санітарних служб з приводу наявності шкідливих речовин у воді також спочатку сприймалися як неправдива, неперевірена інформація. Хоча один із представників виконавчих органів влади принагідно якось зізнався: „Я давно говорив, що цією водою навіть зуби чистити бридко“.

Громадське обстеження (із залученням свідків) території розташування свердловини №5, що забезпечувала даний мікрорайон Ніжина питною водою, показало, що свердловина розташована на місці, куди в попередні роки звозились відходи з приватних туалетів, а поруч, як стверджує очевидець Кіготь Марія Петрівна, знаходився скотомогильник. Для знезараження цього скотомогильника використовувався дуст, що й отруїв воду. Крім того на час обстеження у безпосередній близькості від свердловини знаходилися городи, на яких вирощується картопля, що щедро поливається отрутохімікатами.

В липні-серпні 2001 року мешканці мікрорайону під проводом „МАМА-86-Ніжин“ написали низку колективних листів до кількох міських установ. 4 вересня 2001 р. надійшла відповідь від начальника водоканалу М. Ф. Федорчука: офіційних даних про наведені факти забруднення водозабірної території в управлінні немає. Інші опустили б руки. Та не на тих бюрократи напали. Ніжинська „МАМА“ звернулася за допомогою до своїх київських колег, які допомогли організувати незалежний аналіз якості питної води у Київській хіміко-бактеріологічній лабораторії ПЕВС ПУВКГ м. Києва (простіше кажучи, Київводоканалу. Ред.). Аналіз проб підтвердив наявність запаху дусту (наукова та промислова назва — ДДТ) та масове розмноження синьо-зелених водоростей у водопровідній воді.

Після громадського обстеження та отримання результатів аналізу „МАМА-86-Ніжин“ ініціювала написання звернення від жителів мікрорайону на адресу адміністрації міста, водоканалу, природоохоронних та санітарних органів: „Ми, мешканці вулиць Шевченка, Незалежності, Об’їжджой, захищаючи свої права на безпечне для життя і здоров’я довкілля й право вільного доступу до інформації про стан довкілля, згідно вищеперерахованих законодавчих актів (тут ішли посилання на Конституцію України, Оргуську конвенцію тощо), звертаємось до посадових і службових осіб з вимогою про відновлення наших екологічних прав через забезпечення повною, достовірною інформацією про якість питної води, яку ми споживаємо, та розроблення заходів, направлених на покращення ситуації в цій сфері“.

У зверненні були вказані конкретні факти порушення екологічних прав, описані кроки громадськості, направлені на їх захист, наведені причини можливого забруднення водоносного горизонту. Також були сформульовані пропозиції щодо покращення ситуації.

Офіційної відповіді на запит громадськості так і не надійшло, але за два тижні жителі почали споживати зовсім іншу воду. Як виявилось, водозабезпечення жителів даного регіону було переведене на інше джерело водопостачання. З 18 вересня 2001 року був призначений новий начальник водоканалу, пізніше був звільнений головний інженер підприємства. Таким чином, громадськість відстояла свої екологічні права на інформування та безпечну питну воду. А ще відбулися позитивні зрушення у формуванні екологічної політики міста: до цього процесу почали залучати громадськість. Нині у Ніжині при міськвиконкомі створена рада з питань покращення стану довкілля та здоров’я, до складу якої увійшли представники місцевої екологічної громадськості.

„МАМА-86-Ніжин“ реалізувала в місті проект „Ініціація участі громадськості в місцевих планах дій з гігієни довкілля“. Результатом проекту стало, зокрема, визнання міською владою проблем якості питної води як одного з пріоритетних напрямків роботи щодо покращання довкілля та здоров’я населення м. Ніжина. З ініціативи громадськості до міської програми дій було внесене питання про покращення якості води у колодязях міста та зменшення негативної дії нітратно забрудненої води на здоров’я найбільш вразливих верств населення — дітей та вагітних. Нині ця програма вже реалізується. Саме тут знадобився досвід та знання „МАМА-86-Ніжин“, яка вже кілька років у рамках кампанії Всеукраїнської екологічної громадської організації „МАМА-86“ „Питна вода в Україні“ вивчала це питання у Ніжинському районі.

Наша адреса:
22, вул. Михайлівська, 01001, Київ, Україна
Тел.: +380 (44) 228-31-01, 228-77-49
Тел./факс: +380 (44) 229-55-14
Електронна адреса: info@mata-86.org.ua
Веб-сторінка: www.mata-86.org.ua